

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת קורח

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת קורח

מפתח העניינים

הסיבה שנסמך ענין מתנות כהונה למועשה קרח / טעם מתנות כהונה כדי שיהיו הלויים פנויים לעבודת ה' / המוחיה משרתי האל בממונו ברכת ה' יתברך תנוח עליו בכל אשר יש לו / צורת הנתנה לעניים ועמלי התורה / הדבר היחיד שנחשב בבעלותו של האדם זה מזה שהוא מופזר לתורה וחסד / לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז / מועשה רבי חנינא והמטרוניא / כל איש אשר נדבה רוחו אותו להבדל לעמוד לפני ה' הרי זה נתקדש קדש קדשים / מי שמקבל על עצמו את עול התורה הקב"ה מזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו

מפתח חידושי תורה

- א. בענין רב לכם כי כל העדה כלם קדשים..... יט
- ב. בענין בוקר ויודע ה' את אשר לו..... כ
- ג. בענין האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף..... כג
- ד. בענין אלהי הרוחות..... כד
- ה. בענין וילך משה אל דתן ואבירם..... כו
- ו. בענין קרח מין ואפיקורוס היה..... כו
- ז. בענין הזכות שעמדה לבני קרח להנצל..... כז
- ח. בענין "הא מזנא קטלת חרבא"..... כט
- ט. בענין זמן אמירת אזהרת והזר הקרב יומת..... לא
- י. בענין הנה לשון שמחה..... לה

מפתח מערכות

גרים - "יראי שמים"..... לו

מפתח חידושי סוגיות

בענין סנדל מכלי הדיינים..... מ

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

הסיבה שנסמך ענין מתנות כהונה למעשה קרח

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בפרשת השבוע, פרשת קרח.

וידבר ה' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי לכל קדשי בני ישראל לך נתתם למשחה ולבניך לחק עולם. זה יהיה לך מקדש הקדשים מן האש כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם ולכל אשמים אשר ישיבו לי קדש קדשים לך הוא ולבניך (במדבר יח, ח-ט).

כאן התורה הקדושה מפרטת את חלקו של אהרן, מתנות הכהונה. וכותב רש"י, 'ואני הנה נתתי לך', בשמחה, לשון שמחה הוא זה, כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבנו. המתנות האלו שהתחייבנו לתת לכהנים, הקב"ה נתן אותם לכהנים בשמחה. ומדוע נסמכה פרשה זו של מתנות כהונה למעשה קרח? מפרש רש"י, משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאות, הוא לא נתן לו שום אישור על המתנה, לא אישור בטאבו וגם לא חתימה על דף, ובא אחד וערער עליו על השדה, ראה אחד שעל השדה הזה אין שום אישור רשמי שהיא אכן שייכת לפלוני, ובא ופקפק וערער על הדבר. אמר לו המלך, כל מי שירצה יבוא וערער נגדך? הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאות.

זהו המשל. והנמשל, מתנות כהונה צריכים ישראל לתת לכהן, ובהיות והיה מי שבא ופקפק בזה, ובא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה, בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונה בברית מלח עולם, דהיינו בהבטחה וחווה שאינו מופר לנצח, ולכך נסמכה פרשה זו לכאן, כלשון רש"י.

טעם מתנות כהונה כדי שיחיו חלויים פנויים לעבודת ה'

זה מדרש רבותינו, שלכן נכתבה כאן פרשת מתנות כהונה, כדי לקיים ולהעמיד את המצוה הזו ולהוציא מלב המערערים והמפקפקים. אבל צריכים אנחנו להבין גם את פשוטה של מצוה, מה הטעם שבאמת נותנים מתנות כהונה לכהנים.

שני סוגי כהנים יש לענין מתנות. יש את הכהן האמיתי העובד במקדש, מי שהוא מזרעו של אהרן, והוא המקבל עשרים וארבע מתנות כהונה כמו שהצטוונו כאן, ויש עוד מישהו שיש לו את התואר 'כהן', והוא התלמיד חכם (גדרים סב). התלמיד חכם הוא המלמד דעת והוא המלמד חוקי ה' ומצוותיו לציבור, ולמרות שהוא אינו מקבל כ"ד מתנות כהונה, מכל מקום כמו שבכהן מזרעו של אהרן יש את ההלכה הזו של 'גדלוהו משל אחיו', גם בתלמיד חכם יש את ההלכה הזו, וכדרשת רבותינו בגמרא בכמה מקומות (עיין חולין קלד: ורש"י סוטה מ. ד"ה אמר רבי אבהו).

בספר החינוך שכתב אחד מגדולי רבותינו הראשונים ז"ל, מבאר את כל טעמי המצוות על פי השכל. אמנם אנחנו מקיימים את המצוות לא בגלל הטעמים המובנים לנו לפי

השכל, ואדרבה, לא דרשינן טעמא דקרא אלא 'חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואין לך רשות להרהר אחריה' (רש"י תחילת פרשת חוקת), אנחנו עושים בגלל שאנחנו עבדי השי"ת ומצווים לעשות רצונו יתברך ותו לא מידי, ויתירה מזו, זהו יסוד וגדר העבדות, שאנחנו עושים מה שהצטוינו בגלל שהצטוינו ולא בגלל מה שאנחנו מבינים מדעתנו, אבל אף על פי כן דרכם של רבותינו הקדמונים לחפש ולבאר תמיד טעמים למצוות. יש שביארו על דרך הפשט, יש שביארו על דרך הסוד, ועוד.

רבינו החינוך מפרש תמיד את טעמי המצוות בדרך ההגיון והדעת, וכאן (מצוה שצ"ה) הוא כותב לבאר את ענין מתנות הכהונה, המעשרות וכדומה, בזה הלשון: **משרשי המצוה, לפי ששבט הלוי בחר ה' יתברך בתוך אחיו לעבודתו תמיד במקדש. שבט לוי נבחר מהבורא להיות עבדיו המשמשים לפניו בבית המקדש, ועל כן היה מחסדו עליהם לתת להם מחייתם דרך כבוד. כיון שהם משרתי הבורא יתברך ואין להם עסק בדברים אחרים, ממה יתפרנסו?! – הטיל הקב"ה את פרנסתם על אחרים בדרך כבוד. כי כן יאות למשרתי המלך שתהא ארוחתם מזומנת להם על ידי אחרים שיכיניו להם ולא יצטרכו הם להתייגע בדבר, זולתי בעבודת המלך היקרה. כלומר, שבט הלויים צריכים להיות פנויים כל כולם לתפקיד אחד – לשרת בנאמנות את המלך, ולכן אי אפשר לתבוע ולבקש מאתם שיתעסקו גם בענינים הפרטיים שלהם עצמם, מפני שאינם יכולים לעשות את שני הדברים כאחד ובלתי אפשרי שיעסקו בדעת שלימה בעניני המלך אם צריכים הם גם לדאוג לעצמם ולבני ביתם, ולכן החיוב לדאוג להם מוטל על אחרים.**

והדבר הזה מפורסם ומקובל בכל המדינות. כך אנחנו רואים בסוף ספר בראשית שזה היה מנהגם של המצרים, שהכהנים היו ניזונים ומקבלים את פרנסתם מאת המלך פרעה, ולא היו צריכים לדאוג הם לפרנסתם, וכך היה המנהג תמיד בכל הארצות ובכל הזמנים. וזהו גם ענין מתנות הכהונה, אומר החינוך, שיוכלו שבט הלויים להיות פנויים בכל לבם ונפשם בשביל לשרת את המלך בנאמנות ולעבוד לפניו בבית המקדש, ולכן מוטלת החובה על כלל ישראל לפרנסם.

המחיה משרתי האל בממונו ברכת ה' יתברך תנוח עליו בכל אשר יש לו

מוסיף החינוך ואומר, והמחיה משרתי האל בממונו ברכת ה' יתברך תנוח עליו בכל אשר יש לו, וזהו מה שאמרו ז"ל (אבות פ"ג, יג) **מעשרות יד לעושר.** דהיינו, אל תחשוב שבזה שאתה עוזר ונותן כ"ד מתנות כהונה לכהנים או תומך ביד עמלי התורה שהם משמשים כתפקיד הכהן תצא נחסר ונפסד, כי אדרבה, מי שמחיה משרתי האל בממונו זוכה שבזה עצמו הוא משכין עליו את ברכת ה'.

זו היא הבטחה של רבינו בעל החינוך מרבתינו הראשונים כמלאכים, ומדברי חז"ל, וזו הבטחה שאינה חוזרת ריקם. כי 'תיכף לתלמיד חכם – ברכה', כלשון רבותינו (ברכות מב.), וצא וראה שאפילו פוטיפר שהיה שפל האנשים והיה בשפל המדרגה הרוחנית, עם כל זה כיון שיוסף הצדיק היה בביתו, שרתה אצלו ההצלחה, כמו שכתוב בפסוקים. וכך כל מי שיש לו קשר עם תלמיד חכם אמיתי ועם התורה, הברכה תשרה אצלו.

יתירה מזו. מי שיעיין ויסתכל נכונה במציאות ובהווית הדברים, יראה שכל מה שיש לאנשים בא להם מכח התורה ובני התורה, ונפרש את הדברים במעשה.

החפץ חיים זצ"ל, עם כל העסקים המרובים שהיו מונחים על ראשו, טיפל גם בהקמה של בית חולים יהודי בוויילנא. היה שם בית חולים של גויים, וכידוע, היהודים המדקדקים במצוות היו נזהרים תמיד מללכת לבית חולים של גויים. בירושלים בדור שלפנים היתה תקנה והסכמה שלא ללכת לבית החולים של הגויים, והרב אג"ן זצ"ל שהיה ראשון לציון בירושלים כשהיה חולה מאד בסוף ימיו, פנו אליו מטעם בית החולים הנוצרי שהיה אז בירושלים ואמרו לו שאם יבוא אליהם יטפלו בו כראוי ויבריא. שלח להם הרב, מוטב שאמות מיתת עצמי, ולא אעבור על דברי חברי (ערוכין כא:). כיון שהיתה הסכמה ותקנה שהסכימו חברי ואני בתוכם שלא להכנס לבית החולים הזה, לא אלך לשם, גם אם אמות. ואכן כך היה. הוא נפטר לחיי עד, אבל לבית החולים הזה לא נכנס. ומדוע?! הן משום שהיו מנסים במקום הזה להעביר יהודים על דתם ח"ו, והן מצד טעמים נוספים.

רבינו הכהן הגדול החפץ חיים היה בגדר 'צורבא מרבנן' דכל מילי דמותא מוטלים עליו' (מועד קטן ו.), ולא רק מילי דמותא, עניני העיר, אלא עניני כל כלל ישראל. באמת, הוא היה דוגמת מה שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ג, ו) שהמלך הוא "לבם של ישראל". הלב הוא האיבר ממנו תוצאות חיים לאדם והוא המספק את החיות לאדם, וכך הוא גם המלך העומד בראש ישראל, מנהיג אותם ומוליך אותם בטח. ו'מאן מלכי? – רבנן' (גיטין סב.). תלמיד חכם אף הוא כמו המלך, אף הוא לבם של ישראל והוא זה שממנו תוצאות חיים לכלל ישראל. בן התורה הוא זה שאכפת לו מכל דבר שאפשר לתקן למען כבוד ה', הוא לא אומר "מה בכחי" 'מה אפשר לעשות' אלא משתדל בכל כוחו ופועל ועושה, והרבה פעמים כיון שהוא משתדל בדבר שורה הברכה בידו והוא מצליח.

וזה דבר שרואים בחוש, שהרבה פעמים יש איזה ענין שצריך לתקן ורבים נואשים ואומרים 'מה כבר אפשר לעשות', עד שמגיע תלמיד חכם שחש לדבר ומתאמץ ומשתדל לתקן את הדבר, ולפעמים הוא פועל לבדו ממש, ועם כל זה לבסוף עולה בידו. למה?! כי דרך האמת לנצח, וכיון שהוא אוהז באמת ומגמתו לכבוד הבורא ומטרתו לקומם ולהעמיד את גל התורה, עולה בידו. וזו הסיבה שאנחנו רואים אנשים שהצליחו להקים לבדם מפעלים

עצומים לתורה או לחסד, כי בהיות והיו מסורים לענין הזה וכוונתם היתה לשם שמים, הקב"ה הצליח את דרכם.

וכן רבינו החפץ חיים, כמו שהזכרנו, עם כל ריבוי הטרדות שהיו לו פעל להקים בית חולים יהודי בעיר ווילנא. וילנא היתה עיר גדולה, ולא היה בה אלא בית חולים של גויים. היתכן שייהודי שנאלץ לדרוש ברופאים ילך לשם ושם יכולים לנסות להעביר אותו לשמד?! - היה לא תהיה. נסע החפץ חיים לוויילנא ועשה כנס גדול של כל העשירים שבעיר, ודיבר אתם על גודל הזכות של המצוה הזו להקים בית חולים יהודי, שגם יש בזה הענין להציל נשמות ישראל שלא ילכו לבית חולים של הגויים, וגם יש בזה מצוה גדולה ועצומה מצד עצמה, מה שיעלו שם רפואה לחולי ישראל. אנחנו לא יכולים בכלל לאמוד מהי ערכה של נשמה יהודית, אבל זאת אנחנו רואים איך שמחללים יום הכיפורים שחל בשבת על ספק של חיי שעה (עיין שו"ע אורח חיים סימן שכ"ט סעיפים ג-ד, ועיין ספר החיים להגאון רבי שלמה קלוגר סימן שכ"ט פ"ח). למה?! כי אין לך דבר גדול יותר מקדושת נפש יהודי, ואי אפשר לשער את גודל מעלת מי ששותף בהצלת נפשות ישראל ובהחיותם.

כך יושב החפץ חיים זצ"ל עם העשירים של וילנא, וחימם את לבם כדי שיוזילו מהונם בשביל המצוה הזו. ואכן, דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב, ואמרו העשירים שהם מקבלים את דברי הרב ומוכנים לתמוך ולסייע בהקמת בית החולים. נעמד עשיר גדול ואמר שהוא מנדב בלי נדר לבית החולים הזה עשר מיטות עם כל הציוד הנצרך לזה, שהוא סכום עצום. נעמד עשיר אחר ואמר, 'אני לא יכול לתת עשר מיטות, אבל אתן שמונה'. העשיר השלישי הבטיח שש מיטות, וכך כל עשיר ועשיר הרים את נדבתו, כפי מה שיכול לתת.

עוד האסיפה הזו נמשכת, והנה נכנסו לאולם הזה כמה בני תורה צעירים שרצו לדבר עם החפץ חיים. עזב החפץ חיים את כל העיסוק שלו עם העשירים, קיבל את פניהם של הצעירים בסבר פנים יפות בחיבה ובאהבה יתירה, והתפנה לדבר אתם. שאל אותם מה הם רוצים, שמע את שאלותיהם וענה להם את תשובותיו. בינתיים יושבים שם כל העשירים, וביניהם היו כמה עשירים שראו את זה והקפידו, 'מה זה?! החפץ חיים קרא לנו לכאן כדי שנתרום מכספנו, ועכשיו שבאו לכאן כמה צעירים עוזב אותנו החפץ חיים ומדבר אתם, ואותנו משאיר בצד?!' חרה להם הדבר.

אחרי שיצאו בני התורה הצעירים האלו מן האולם וחזר החפץ חיים לדבר עם העשירים, קם עשיר אחד, 'עשיר יענה עזות' כתיב (משלי י"ה, כג), ואמר, 'כבוד הרב, מה זה ועל מה זה?! הרי הזמנת אותנו ובאנו לכאן במיוחד, ועכשיו באמצע האסיפה הזו עוזבת אותנו והלכת אל אלו הצעירים?! איפה כבוד העשירות?!...'

פנה אליו החפץ חיים ושאל אותו, 'אמור נא, כמה מיטות אתה נדבת?'! אמר העשיר, 'אני?! שבע מיטות תרמתי!'! אמר לו החפץ חיים, 'אתה יודע כמה מיטות נדב הבן תורה הזה שבא לכאן ושעצרתי לדבר אתו?! שבעים מיטות!'! התפלא העשיר, 'שבעים מיטות?! לא ידעתי שהוא כל כך עשיר...'! אני עם כל העושר שלי ועם כל הגניבות שלי לא נתתי אלא שבע, ואיך זה אותו אחד עני ואביון נתן שבעים?! אמר לו החפץ חיים, 'אכן כן. בשעה שאותו בן תורה יושב ולומד הוא עושה שבעים חולים שיהיו בריאים. ואם כן מה זה שאתה שואל אותי למה התפנית מאתכם והלכתי אליו?! הלא הוא עדיף ממך, ולא די בזה אלא ממנו יש לך את כל העשירות, וממנו באה לך כל הברכה.

כל הברכה באה אך ורק מהתורה. וזהו מה שאומר כאן בעל החינוך, 'המחיה משרתי האל בממונו ברכת ה' יתברך תנוח עליו בכל אשר יש לו', בכל מכל כל, וזה אמרם מעשרות יד לעושר, וזה אמרם 'עשר בשביל שתתעשר' (שבת קט.). יש אחד שחושב 'אני נותן ליישבה', 'אני נותן לתורה', אבל עליו לדעת נאמנה שכל מה שיש לו לא משלו הוא נותן אלא משלהם, מבני התורה ועמליה, והלוואי ויתן להם אחוז אחד ממה שהוא מקבל מהם...

צורת הנתינה לעניים ועמלי התורה

וכשמדברים על הענין הזה של 'עשר בשביל שתתעשר', צריך לדעת שיש גם את הצורה איך לעשר.

בספר נעימות הנצח על מסכת אבות מביא סיפור על רבי שאול משה זילברמן זצ"ל, הוא היה רב גדול מחו"ל ובסוף ימיו היה הרב של תל אביב [לפני כחמישים-ששים שנה], ויש לו חיבור מצויין של תשובות.

פעם אחת, היה רבי שאול משה ישן בלילה, והנה הוא חולם חלום על מאמר רבותינו זה 'עשר בשביל שתתעשר'. בחלומו, כך סיפר, הסבירו לי מן השמים שבמשנה הזו רמזו לנו רבותינו איך צריך להיות הצורה של המעשרות. 'עשר' – 'בשביל', באותו השביל, באותה הדרך שאתה הולך כדי 'להתעשר'. באותו האופן בו אתה נוהג כדי להתעשר, באותו השביל תלך כאשר אתה נותן מעשרות. איך אתה הולך להתעשר?! בשמחה ובחיות, ובפרט אם יש לו לאדם עסק מכנים, כמה עונג ועידון יש לו מזה, וכמו שבשביל להתעשר אתה הולך עם כל הלב, ברמ"ח איברים ושס"ה גידים בששון ושמחה ובלי להסיח דעת מזה, באותו אופן ממש תקיים גם את ה'עשר'. (הובא בספרו פרדס שאול פרשת ראה דקנ"ט ע"א).

יש אחד שבשבילו לתת מעשרות זה מעשה ניסים. מסופר על אחד מגדולי ישראל שהלך וכיתת את רגליו בעירו מבית לבית כדי לאסוף כסף לצדקה, ובעיר שלו היה גביר עצום אחד שלפי מדת עשרו כך היתה מדת קמצנותו, וידוע היה שאינו נותן כלום לצדקה. החליט

הרב ללכת בכל אופן לבית העשיר הזה, אבל לפני שהגיע לבית שלו הדליק נר, אחז בו בידו, ואז דפק בדלת ונכנס לבית העשיר. כל מי שראה התפלא ושאל, 'מה זה?! וכי מי נכנס לבית חבירו עם נר דולק בידו?! והרב השיב, 'אני הלא מכיר את העשיר הזה, ועד שיתן פרוטה תצא נשמתו, ולכן הקדמתי תרופה למכה והדלקתי את הנר לעילוי נשמתו'...

לא כך נותנים מעשרות וצדקה. לא כך נותנים מתנות כהונה. עליך לתת את זה בהנאה, באושר ובשמחה. וזהו ה'עשר בשביל שתתעשר', באותו שביל ודרך שבו אתה דואג להתעשר, ואתה הלא שמח בעושר שלך ונהנה מזה ואפילו כשאתה רק נזכר בזה אתה מרגיש טוב, תלך גם בנתינת המעשרות, וגם כשתתן מעשרות תהיה שמח ומאושר. וכבר כתב חד מרבתינו הראשונים ז"ל בספר ארחו תצדיקין (סוף שער השמחה) שהעושה מצוה בשמחה שכרו פי אלף מהעושה מצוה שהיא עליו כמשא.

הדבר היחיד שנחשב כבעלותו של האדם זה מה שהוא מפזר לתורה וחסד

ואדרבה, במעשרות ובמה שאדם נותן לעמלי תורה ולעניים, עליו לשמוח יותר. מדוע?! כיון שעל האדם לזכור תמיד, שהדבר היחיד שישאר בידו יהיו הכספים האלו שפזר למצוות.

וכבר ידוע ומפורסם הסיפור עם רבי יצחק אברבנאל זצ"ל ומלך ספרד. רבי יצחק אברבנאל היה שר האוצר של מלך ספרד, והדבר הזה היה לצנינים בעיני הגויים ועורר קנאה וזעם אצל שרי המלך האחרים. איך זה שעלינו לא סומך המלך בעיני הכספים שלו, ומפקיד את כל האוצר בידי יהודי?! מחמת קנאתם היו השרים מלעייזים על רבי יצחק אברבנאל בעיני המלך ומוציאים את דבתו רעה.

המלך לא אבה לשמוע אליהם, אבל פעם אחת אמרו לו השרים, 'אדוננו המלך, אמנם אתה חושב ששר האוצר שלך מתנהג בנאמנות וביושר, אבל תדע לך שבאמת הוא עושק אותך, מרמה אותך וגונב ממך את ממונך. ואם תרצה לדעת שנאמנים דברינו', אמרו לו השרים, 'תדרוש ממנו שידווח לך על כל הנכסים וכל הממון שיש ברשותו, ונבדוק אם הוא אכן מדווח לך את האמת'.

א. מי היה רבי יצחק אברבנאל?! - כולם יודעים שהיה שר האוצר של מלך ספרד, אבל לא יודעים את כוחו בתורה. הוא לא היה רק שר, אלא גאון תלמודי גדול ומרן הכסף משנה מכנה אותו (הלכות ברכות פ"ג ה"ח, ובבית יוסף או"ח סימן קס"ח) "הנשר הגדול". והוא כתב פירוש חשוב על התורה ועל הנביאים ועוד, זצ"ל.

רבי יצחק אברבנאל נפטר בנאפולי אחרי הגירוש מספרד, וסיפר לי חכם אחד שמצאו שם ש"ס מלא הגהות נפלאות ויקרות של רבי יצחק אברבנאל.

ואכן, המלך הסכים לדברים. פנה אל רבי יצחק אברבנאל ואמר לו, 'אני רוצה שתתן לי דיווח מפורט עד הפרוטה האחרונה, כמה נכסים רכוש וממון יש לך'. אמר לו רבי יצחק, 'בסדר. מה שהמלך פוקד עלי אעשה, אבל אני צריך כמה ימים כדי לחשב את כל החשבונות ולסדר אותם, וכשאסיים אגיש לך את הדין וחשבון'.

המלך קיבל את דבריו של רבי יצחק, כיון שבאמת אי אפשר לענות על כזו שאלה מיד. סיכם המלך עם רבי יצחק שבעוד כמה ימים יביא לו דיווח מפורט על כל נכסיו. ואכן, כך היה. עברו כמה ימים ורבי יצחק שב למלך, הגיש לפניו פנקס ואמר לו, הנה, כאן מפורט כל הנכסים שיש לי, והכל ביחד עולה לסך שלש מאות אלף דינרי זהב.

המלך שמע את זה, וקפץ כאילו עקצו נחש. 'מה?! זה כל מה שיש לך?! הרי רק הארמון שלך שנמצא כאן בברצלונה שווה יותר משלש מאות אלף דינרים! וחוץ מזה יש לך עוד בתים ועוד נכסים, ואיך זה אתה אומר שיש לך רק שלש מאות אלף דינרים?! אהה, צדקו השרים שאמרו שאתה גונב את דעתי וגונב את ממוני, משקר ומרמה אותי'.

אמר רבי יצחק אברבנאל, 'אדוני המלך, אמת דברתי. הלא שאלת אותי כמה נכסים יש לי, ולפיכך הלכתי לביתי ועשיתי חשבון כמה צדקות וכמה חסד עשיתי בממוני, וזה הסכום שעלה בחשבוני. רק השלש מאות אלף דינרי זהב האלו שהוצאתי לצדקה הם שלי ובבעלותי, אבל כל שאר הנכסים הם לא שלי, שהרי אם תרצה תוכל ברגע אחד לקחת את כולם. אם תוציא צו לקחת ממני את הקרקעות שלי או את היהלומים שבכספת שלי, לא אוכל לעמוד נגדך, ואם כן נמצא שלא שלי הם אלא שלך, ואין לי שום נכסים מלבד אותם אוצרות שגנזתי למעלה, שלש מאות אלף דינרי הזהב שחלקתי לעניים, שבהם כבר לא תוכל לגעת'.

ואכן כך היה, והתקיימו הדברים. רבי יצחק אברבנאל בהקדמתו לספר מלכים מתאר את הגירוש שהיה בשנת מזר"ה ישראל אקבצהו, שנת רנ"ב. הוא כותב שם שהיהודים היו בספרד עוד מימי בית ראשון בזמן שלמה המלך, ולכן קראו לעיר שלהם טוליטולא מלשון טלטול, 'לפי שהטלטלנו ובאנו מארץ ישראל לספרד'. 'וכאשר שלש מאות אלף יהודים יצאו מספרד בגלות מרה, הנחנו אחרינו', כך הוא כותב, 'אלפי אלפים כסף וזהב לא יספר מרוב'. כל הכסף הרב נשאר בידי מלך ספרד, ולא נשאר בידו של רבי יצחק אברבנאל אלא אותו הכסף שפיזר ונתן לעניים, לתורה ולחסד.

הדבר היחיד שבאמת שייך לאדם ונחשב שהוא בבעלותו המוחלטת, הוא מה שהוא נותן בשביל התורה. ואם כן בוודאי שעל האדם לתת את נתינותיו בשמחה, לא פחות ממה שהוא שרוי בשמחה בזמן שהוא מרוויח כסף בעסקיו ומתעשר.

לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז

בענין הזה שהזכרנו מקודם שכל הברכה באה לאדם בכח התורה, נזכיר סיפור נפלא. יש ספר שנקרא 'יחסי תנאים ואמוראים', חיברו אחד מרבתינו בעלי התוספות לפני כשבע מאות שנה, רבי יהודה בן רבינו קלונימוס, והוא היה רבו של הרוקח. הספר הזה נועד לברר את תולדותיהם של התנאים והאמוראים חכמי התלמוד, מי היה הרב, מי היה התלמיד, וכיוצא בזה.

בספר הזה הוא מביא (שסערך חנינא דף ת"ט) מעשה פלא והפלא מזמן רבותינו חכמי התלמוד, אשר לפנינו בדברי רבותינו בתלמוד ובמדרשים לא נזכר. ואמנם הוא מזכיר שאת המעשה הזה הוא מצא בשאילתות דרב אחאי, אבל בשאילתות שלפנינו גם כן אינו נזכר.

ובך הוא כותב שם: **כתיב, לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז**. הפסוק הזה נמצא בספר איוב פרק כ"ח (פסוק י"ז), ובספר הישר המיוחס לרבינו תם (שער השלשה עשר) כתוב שראוי לכל אחד ואחד להתבונן ולעיין מדי איזה זמן בפרק הזה, מפני שבפרק הזה יש שבחים עצומים ונפלאים על התורה הקדושה, ומי שמתבונן בפרק הזה הרי זה מלהיב אותו לעסק התורה.

ובין השבחים הנפלאים שכתובים שם על התורה, יש את הפסוק הזה 'לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז'. אין לאמוד להעריך ולשער את גודל התורה, ומפני רוב מעלתה אי אפשר להשוות ולדמות את התורה לזהב או לזכוכית. מהי זכוכית?! אין הכוונה לזכוכית של החלונות שלנו, אלא לזכוכית לבנה, כמו שדורש הירושלמי (סוכה פ"ד ה"ו). ומהי זכוכית לבנה?! - קריסטל. אחד יתמה וישאל, 'קריסטל?!' יש לי בבית אגרטל מקריסטל... אבל, אומר הירושלמי, הזכוכית הזו היא זכוכית מיוחדת, זכוכית מתקפלת. אדם יכול לקחת כוס מזכוכית, לא מפלסטיק, לקפל אותה ואחר כך לפשוט אותה בחזרה. שמעת פעם על זכוכית מתקפלת?! - זו היא זכוכית יקרה מאד שהיתה בהישג יד רק למלכים, וכיום היא בטלה ואיננה נמצאת עוד.

השווי של זכוכית כזו הוא עצום, אבל 'לא יערכנה זהב וזכוכית', אי אפשר בכלל להשוות זהב וזכוכית לבנה זו לדף גמרא, כי אי אפשר בכלל להעריך ולשער את מעלת התורה. אמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה ככלי זכוכית, מדוע המקרא המשיל את התורה לכלי זכוכית, לומר לך מה כלי זכוכית כל שנותן בהם האדם נראים מבחוץ, כאשר אדם ממלא כוס מזכוכית, בין, במים, בשמן או בדבש, כיון שהזכוכית היא שקופה, רואים מבחוץ ויודעים מה הכוס מכילה, כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שתוכו כברו. תורה אמת וחזתמו של הקב"ה אמת, ולא תתקיים התורה אלא במי שהוא חכם אמיתי. אבל מי שיש בו כל מיני עקמומיות, לא תתקיים בו התורה.

דבר אחר, ודרשה זו נזכרת בתלמוד במסכת חגיגה (טו.), **לא יערבנה זהב וזכוכית אלו דברי תורה שקשים לקנותן ככלי זהב ונוחין לאבדם ככלי זכוכית**. להשיג זהב זו מלאכה קשה, ועד שאדם מוצא את עורק הזהב הוא צריך לטרוח הרבה הרבה. ואחרי שמצא את הזהב הוא עוד צריך לטרוח הרבה ולהוציא ממנו את כל הסיגים, וכולי האי ואולי. וכך זה גם בתורה, בשביל לקנות אותה על האדם להתאמץ הרבה ולהתמיד בה יומם ולילה עם קנין המידות הטובות, אבל 'נוחין לאבדם ככלי זכוכית', לא צריך הרבה בשביל לאבד את קנין התורה, ואם אדם יושב בטל בנקל הוא יפסיד את התורה. וכך דרשו רבותינו (מגילה יח:) על הפסוק 'התעייף עיניך בו – ואיננו', ופירש רש"י, 'התעייף', **אם תכפול עיניך ממנה**, אם אדם כופל את העין וסוגר אותה מן התורה, מיד היא משתכחת ממך כהרף עין. כשאדם מסיח דעת מן התורה, התורה עוזבת אותו לאלתר.

מעשה רבי חנינא והמטרוניתא

ותמורתה כלי פז, ממשין המדרש שמביא 'יחסי תנאים ואמוראים', אלו דברי תורה שהן **חביבין ככלי פז ומעשירין את לומדיהן**. אמרו, **מעשה ברבי חנינא**, והוה המעשה שהזכרנו שבדברי רבותינו הנמצאים אתנו לא נזכר, ולא התפרש איזה רבי חנינא זה. לא מסתבר שזה רבי חנינא בן דוסא, ואולי היה זה סתם רבי חנינא הנזכר בתלמוד שהוא רבי חנינא בר חמא, ועליו אומרת הגמרא בעבודה זרה (י:) 'ידענא דזוטר דאיכא ביניכו מחיה מתים'. **שנשא מטרוניתא אחת**. רבי חנינא נשא אשה יהודיה, שהיתה שרה וחשובה. היא לא היתה שרת החינוך [חלילה]... אבל היתה נכבדת ומופלגת בעשירות, והכניסה לו כסף וזהב ביותר. כשנשאה לו, הביאה עמה נדוניה חשובה, 'כסף וזהב ביותר'.

ובכל יום ויום עד שהוא, רבי חנינא, יושב ועוסק בתורה, היתה היא מכינה לו ומתקנת לו כל מיני מאכל ומיני משתה ועבדיה והשפחות עומדים לפניו בכבוד גדול. רבי חנינא יושב ועמל בתורה, והיא מכבדת את התורה וטורחת ומכינה לו כל מיני מאכל ומשתה בדרך כבוד, וכל עבדיה ושפחותיה משמשיין לפניו ועושים לו כבוד גדול. **אחר שאכל ושתה**, אחרי שערכה לפניו סעודה כיד המלך ורבי חנינא גמר את סעודתו ובירך ברכת המזון, אמר לה אל תזוח דעתך עלייך. את אומרת, 'הנה, הכנתי לבעלי כיד המלך, בשר ודגים וכל מטעמים', אל תזוח דעתך עלייך. מדוע?! **כי כל מה שאני אוכל ושותה, לא משלך אלא משל תורתי אני אוכל**. את חושבת לעצמך, 'אוהו, הלכתי, טרחת, השגתי לו היום פסיונים וצליתי אותם', תדעי לך נאמנה שכל המטעמים שיש כאן וכל השמפניות הם משלי, והם פירות הנושרים מכח תורתי. וכך כתוב בפסוק (משלי לא, יד), היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה. התורה דואגת ש'ממרחק תביא לחמה', היא זו שמפרנסת את לומדיה.

כך היה רבי חנינא אומר לאשתו בכל פעם שאכל. אם היה אוכל שלש פעמים ביום, היה אומר לה את זה שלש פעמים ביום, 'אל תזוח דעתך עלייך', זה לא שלך אלא שלי. שמעה אותה מטרוניתא את הדברים שוב ושוב, ויום אחד פנתה לעבדיה ואמרה להם, זה בכל יום אומר לי מתורתי אני אוכל ועושה אותי כפוי טובה בעולם, עכשיו אראה תורתו מה מאכלת אותו. הוא כל הזמן אומר לי שהוא לא אוכל משלי אלא משלו, היום אני אעשה לו מבחן, ונראה אם באמת הוא אוכל משלי או משלו. מה עשתה?! צוותה לכל עבדיה ושפחותיה, קומו, טלו כל כסף וזהב וכל מיני מאכל וכל מיני משתה וכל שיש לי בבית הזה ונלך, עד שנראה כשהוא עומד מתורתו ונראה אם תורתו נותנת לו לחם ומזון. היום, אמרה אותה מטרוניתא, נעשה לבעלי הפתעה... הוא רגיל שבכל יום כשהוא חוזר לבית יש לו סעודה דשנה, היום נפתיע אותו ונרוקן את כל הבית עד שרוך נעל, נוציא מכאן כל מאכל ומשתה וגם נקח מכאן כל כסף וזהב כדי שלא יוכל לקנות כלום, ונראה אם יאכל היום או שיתענה תעניות בה"ב...

עמדו עבדיה ונטלו כל מה שהיה והלכו. רוקנו את הבית מכל וכל. בכל הזמן הזה יושב רבי חנינא ועוסק בתורה כמנהגו, ועד שהוא יושב ועוסק בתורה באה ספינה ממדינת הים שעמד עליה סער גדול בים ובקשו לטבוע. היתה אניה של גויים המפליגה בים ובלב ים עמדה עליהם סערה גדולה ועמדו לטבוע. אמרו האנשים שבאניה, מה נעשה וננצל?! התפללו, 'אלוהי רבי חנינא, העלנו לשלום'. אף על פי שהיו גויים, ידעו האנשים האלו מרבי חנינא שהיה מפורסם בתורתו, והתפללו לבורא עולם, 'אלוקי רבי חנינא העלנו לשלום', ואם תעלנו, הבטיחו הספינים האלו, נעשר לרבי חנינא מעשר מכל מה שיש בספינה, וניתן לו אחד מעשרה מכל מה שיש בה.

עד שלא הגיע הזמן של רבי חנינא לעמוד מבית המדרש וללכת לבית, באו אותם סוחרים ספינים, נפלו לפניו נשקו את רגליו ואמרו לו, קום טול את שלך. הלכו ועישרו את כל מה שהיה בספינה, כסף וזהב, אבנים טובות ומרגליות וכל מעדנים שבעולם והביאו לביתו של רבי חנינא. כיון שעמד רבי חנינא מבית המדרש והלך לביתו, ראה את כל אותה טובה שהיתה מונחת בביתו, הוא רואה את כל השפע שהביאו אותם סוחרים לבית, וביקש את אשתו ואת עבדיה ואת השפחות, ולא מצאן בביתו. הוא מחפש את אשתו ואת העבדים להראות להם איזו טובה קיבל מן השמים, ולא מוצא אותם... הרגיש רבי חנינא שכך עשתה. רבי חנינא התפלא, מה יום מיומיים?! תמיד כואן, ולאן נעלמה פתאום הרבנית?! יש שביתה?!...! הרגיש והבין שכך עשתה, שרצתה לבחון ולבדוק אם אוכל מתורתו או משלה.

מיד ציווה רבי חנינא, מספר המדרש, ואולי ציווה כן לספינים האלה, ותקנו מאכל ומשתה והביא תלמידי חכמים והסיבן לפניו. קרא לכל התלמידי חכמים שבעיר ועשה סעודה

גדולה לפנייהם. כיון ששמעה אשתו, מאחר ועשה סעודה גדולה כל כך ונעשה פרסום לדבר, באה ונפלה לפניו ואמרה לו, ברוך אלהינו שבחר בכם בתלמידי חכמים ובתורתכם, יפה אמרת 'היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה'. נכון בעלי, כמו שתמיד אתה צודק, גם הפעם אתה צודק... תמיד חשבת 'אני זו שהכנסתי לך עושר ואני זו שמפרנסת אותך', ועכשיו נוכחתי לראות שלא ולא, 'ממרחק תביא לחמה', התורה היא זו שמביאה את הברכה לאדם.

מה למדנו כאן?! את מה שאמר החפץ חיים זצ"ל. הבן תורה ומי שעמל על התורה, דרכו עובר כל השפע הרוחני שיש לבריהא. הוא זה שנותן שבעים מטות ויותר לבית החולים, והוא זה שנותן את כל העושר. ובשביל מה מביא בעל היחוס תנאים ואמוראים את המעשה הזה בספר?! כדי ללמד אותנו מוסר ולקח, שנדע שהמתנות כהונה או הצדקות והחוקת לומדי התורה שאנחנו נותנים, לא משלנו הוא, אלא מבני התורה עצמם, ואדרבה, זו ברכה עבורנו אם אנחנו זוכים להיות תומכים ומסייעים לבני התורה ולשבט לוי.

כל איש אשר נדבה רוחו אותו לחבדל לעמוד לפני ה' הרי זה נתקדש קדש קדשים ומצוה לסיים בדברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (פי"ג, יב"ג), שם הוא כותב יסוד נפלא בענין הזה של המתנות שמקבלים שבט לוי.

הנה, אומר הרמב"ם, כל השבטים כולם קבלו חלק ונחלה בארץ ישראל, בעבר הירדן המזרחי או בעבר הירדן המערבי, על ידי גורל ואורים ותומים, חוץ מבני לוי. שבט לוי לא קיבל שום חלקה ושום נחלה. ולמה, שואל הרמב"ם, **לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו?! כשבני ישראל כבשו את שבעת האומות שהיו בארץ ישראל ונצחו שלשים ואחד מלכים נפלה גם ביזה גדולה בחלקם, ומדוע שבט לוי לא קבלו מכל זה דבר?!**

ומתריץ הרמב"ם, מפני שהובדל לעבוד את ה', כמו שראינו בספר החינוך שהתפקיד של שבט לוי הוא לעבוד את ה' ולשרתו במקדש ובקרבנות, להורות דרכיו הישירים ומשפטייו הצדיקים לרבים, שבט לוי הוא המדריך והמלמד את כלל ישראל, ולכן אומרת הגמרא (יומא כא.) שאם אתה רואה צורבא מרבנן שמורה ומלמד תורה לאחרים, על פי רוב הוא בא משבט לוי.

ב. ראיתי הערה מעניינת מאד מאחד מגדולי הדור לפני כמאה שנה. הוא אמר, כשאתה בא ופותח שולחן ערוך, חלק אורח חיים או חלק יורה דעה, אתה רואה את דברי מרן השלחן ערוך רבינו יוסף קארו במרכז, את דברי הרמ"א בהג"ה יחד עם דברי השלחן ערוך, ולצידם יש את נושאי הכלים, המפרשים של השלחן ערוך. התבונן ותעיין במפרשים ובנושאי כליו של השלחן ערוך, אמר אותו גדול, ותמצא שכולם או כהנים או לויים. למשל, מפרשי השלחן ערוך חלק אורח חיים הם המגן אברהם, רבי

וכך אומר הפסוק על שבט לוי 'וורו משפטין ליעקב ותורתך לישראל' (דברים לג, י). ומי שרגיל בתנ"ך יראה שפעמים הרבה מוזכרים הלויים שהם אלו ששוטטו ללמוד דעת בקרב ההמון. ולפיכך, בהיות ותפקידם של הלויים ללמוד דעת ולעבוד לפני ה', הובדלו מדרכי העולם ולא עורכים מלחמה כשאר ישראל, כל בני ישראל יוצאים לחזית המלחמה, אבל בני לוי פטורים. מדוע?! כי התפקיד שלהם לשרת את ה'. ואמנם אם הלוי ירצה להתנדב לצאת למלחמה אולי יקבלו אותו, אבל מכל מקום אינו חייב לצאת למלחמה. לא נוחלים ולא זוכים לעצמן בכח גופן אלא הם חיל ה', הם מגויסים בצבאו של מלכו של עולם ית"ש, שנאמר 'ברך ה' חילו' (דברים לג, יא), הלויים הם החיל והצבא של ה' יתברך, והם כפופים ומשועבדים לו. והוא ברוך הוא, אומר הרמב"ם, זוכה להם שנאמר 'אני חלקך ונחלתך' (במדבר יח, כ).

אחרי שאדם קורא את דברי הרמב"ם האלו, נצבט לו הלב. הוא אומר, 'ומה אני אשם שלא זכיתי להיות לוי או כהן?!' 'מה אעשה שנולדתי ישראל?! וכי אין לי יכולת להגיע למדרגות הללו, שאהיה בגדר הזה של 'אני חלקך ונחלתך'? - מסיים הרמב"ם, ולא ולא. אל תטעה ותחשוב כך, כי לא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם, וכאן יש חידוש ודקדוק בלשון הרמב"ם שמשמע שאפילו גר המתגייר, אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו, דהיינו התבונן בשכלו ובכלי הדעת שלו והבין שראוי לו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה', הוא הגיע למסקנה הזו שהתפקיד שלו בעולמו הוא לפרוש מעניי העולם ולהיות עבד ה' לשרתו ולעבדו, 'לדעה את ה' הוא לשון חיבור וקירוב, והלך ישר כמו שעשהו האלהים, הוא לשון הפסוק (קהלת ז, כט) 'עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות

אברהם הלוי מקאליש, והט"ז, רבי דוד סגל הלוי. תפתח את מפרשי השלחן ערוך חלק יורה דעה ותראה שבצד אחד יש את השפתי כהן, הש"ך, שחיברו רבי שבתי הכהן, ובצד השני עומד הטורי זהב. תפתח חלק חושן משפט, ותמצא שבצידו האחד של השלחן ערוך עומד ספר מאירת עינים, הסמ"ע, שכתב רבי יהושע וולף הכהן, ובצד השני הש"ך, רבי שבתי הכהן.

כלל הדברים, רוב מפרשי השלחן ערוך הם או כהנים או לויים, באשר כמו שאמרנו, תפקידם של בני לוי הוא להורות דעת וללמד בינה לבני ישראל. וגם להעיר הערה כזו על מפרשי השלחן ערוך צריך עינים טהורות, ומי העיר את ההערה הזו?! הגאון רבי יוסף שאול הלוי נתנון זצ"ל, בעל השואל ומשיב. עליו אמרו שלמד ש"ס ארבעים פעם לפני שנעשה שואל ומשיב. והיה רבן של ישראל, ומגדולי המשיבים בהלכה זצ"ל.

ג. הגמרא במסכת קדושין (כא:) דנה אם כהן מותר ביפת תואר או לא, ולכאורה כיצד יתכן הדבר והלא הרמב"ם כאן כותב שבני לוי לא יוצאים בכלל למלחמה?! אך בדברים האלו מתורץ, כי דברי הרמב"ם אמורים לענין החיוב לצאת למלחמה שאינו חייב, אבל אם הכהן או הלוי רוצה מעצמו להתנדב לצאת למלחמה, אין מונעין בידו.

רבים', ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, כל החשבונות שאנשים מבקשים ומחפשים הם בגדר עול מפרך, כי כל קניני העולם הזה הם חסרון והפסד ועול לבני אדם בשני העולמות, וזה שפורק מעל צווארו את העול הזה ובודל להיות עבד ה' נאמן, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים.

מי שמקבל על עצמו את עול התורה הקב"ה מזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו

אחד כזה שהבין שהוא צריך להבדל מעניני העולם הזה ועליו להיות עבד ה' לשרתו ולעבדו, אומר הרמב"ם, זה האיש נתקדש קדש קדשים. ואשרי ילוד אשה שזוכה לתואר הזה של 'קדש קדשים', ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללויים. אל תחשוב שיגרע לו ויחסר לו, אלא יהיה לו בדיוק כל מה שנחוץ לו, לא פחות ולא יותר, כמו שביקש שלמה המלך (משלי ל, ח) 'הטריפני לחם חוקי', שלמה המלך לא רוצה פחות ולא רוצה יותר.

מדוע?! כי אם יהיה לו פחות ממה שהוא צריך, יכול חלילה לבוא לידי גניבה, ואם יהיה לו יותר, הרי זו צרה צרורה שיוכל לבוא לידי כך שישבע ויבעט ויכחש ויאמר 'מי ה', וכמו שאומר הכתוב (דברים לב, טו) 'שמנת עבית כסית... ותשכח', כי כך הוא בטבע העולם, שמי שיש לו עשירות קרוב מאד ליפול לעזות וגאווה, ובקלות יכול לבוא לידי כך שייחס את ההצלחה לעצמו וישכח את ה'. האם הוא יחשוב על עצמו שהוא בסך הכל גזבר והקב"ה הפקיד את כל הכסף הזה בידו כדי שיעשה בו דברים מועילים ונחוצים?! אף פעם לא. על חבירו העשיר השני הוא יחשוב ככה ויאמר, 'כן כן, הוא רק גזבר ועוד מעט ירד מנכסיו... אבל אני?!' השגתי את העושר שלי במו ידי... לכן העשירות היא סכנה גדולה, ואין שום ברכה בריבוי נכסים ועושר, והעשירות לא מביאה אלא לידי תאוה, קנאה, חמדה שנאה ושאר מרעין בישין. ולעתים יש עשירות שיש איתה רק עצב כמו שכותב בעל חובות הלבבות, כאשר העשיר הזה טרוד כל הזמן בעושרו איך להכפיל ואיך לשלש את הנכסים שלו. עד מתי?! עד ולא עד בכלל, עד שתתמוטט הבורסה בפעם הבאה... אין לו זמן לחיי הנצח שלו. 'ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה' (משלי י, כב), הברכה הגדולה לאדם היא שיש לו את כל הנצרך עבורו, בלי ריבוי של טרדות ועיסוקים, כדי שיוכל להיות לבו פנוי לעסק התורה וקיום המצוות, קניני הנצח שלו.

ומפני זה אומר הרמב"ם שהקב"ה יזכה לו דבר המספיק לו, מה שנצרך עבורו, לא פחות ולא יותר, כמו שזיכה לכהנים וללויים. הרי דוד המלך ע"ה אומר (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיד גורלי. בורא עולם, אומר דוד המלך, הוא מנת חלקי וכוסי, ואיני צריך יותר. ומסיים הרמב"ם, 'ברוך רחמנא דסייען'. הרמב"ם כאן מסיים את הספר ומסיים אותו בברכה, אבל אנחנו בדרך דרוש מצרפים את זה לחלק ההלכה ואומרים, 'ברוך רחמנא',

ישתבח שמו של הבורא 'דסייען' (כך שמעתי מהגה"צ רבי בן ציון ברוק זצ"ל), שסייע אותנו ונתן לנו את המעלה הזו ואת המדה הזו, שאנחנו יכולים להתקדש קדש קדשים ולזכות להיות כשבט לוי.

התפקיד של שבט לוי הוא להיות משרתי האל ב"ה, ולא רק שבט לוי בלבד, אלא כל אדם שהגיע למסקנה הזו של 'שבתי בבית ה'', שאין לו בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה ונבדל מחשבונות הרבים אשר בקשוהו בני האדם, כבר הוא בגדר הזה של שבט לוי בכל הענינים. ומי שבאמת יכניס את עצמו לגדר הזה זוכה, הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, בריך רחמנא דסייען, כדברי הרמב"ם, וה' יהיה בעזרנו.

חידושי תורה פרשת קרח

א. בענין רב לכם כי כל העדה כלם קדשים

במדבר (ט"ז ג): "ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'".

ופירש רש"י ז"ל: "רב לכם, הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה: כלם קדושים, כולם שמעו דברים בסיני מפי הגבורה: ומדוע תתנשאו, אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברר לאחיק כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה שמעו".

ובס"ד נראה לי לפרש המקרא כפשטו, על פי יסוד מוסד שייסד לנו הגאון רבינו בעל פנים יפות ז"ל במקומות הרבה בחיבורו היקר והנפלא, והנני להביא דבריו שם ויקרא (כ"א ח): "אמרנו בפרשת חיי שרה (כ"ד א') ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, שאמרו רז"ל ומתלמידי יותר מכולם, ואמרו עוד איזה חכם הלומד מכל אדם, וענינו שהחכם מקבל כל השפע הראוי לכל תלמידיו ונעשה החכם צינור להשפיע להם, הרי שהוא מקבל מן התלמידים, וזהו שאמרו הלומד מכל אדם, וכן אמרו גבי משה רבינו ע"ה שכל זמן שהיו ישראל נזופים לא נתייחד הדיבור עם משה, הרי אף שמשה העלה את כל ישראל, אפילו הכי היה על ידי ישראל".

והבי נמי בכהן גדול אף על פי שקדושתו מעולה יותר משאר אחיו הכהנים והוא הצינור המשפיע להם, אפילו הכי הוא על ידי אחיו הכהנים, וכו', ולכך אמרו חז"ל גבי האבות שנאמר בהם זקן שלא פסקה ישיבה מביתם, שעל ידי המידות הטובות שהיה בהם להשפיע לתלמידיהם קראם הכתוב בלשון זקנה, וכן מצינו באהרן כתיב שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, פירוש מלאך הוא שליח והרב הוא שליח המקבל השפע מהשי"ת ומשפיע לכל אחד כפי הראוי לו, וכו', וזהו שאמר כאן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו, פירוש שגדולתו משל אחיו שעל ידיהם יוצק על ראשו".

ועל יסוד זה חזר רבינו הפנים יפות ז"ל במקומות הרבה בחיבורו עיין שם בראשית (כ"ד א'), ושמות (כ"ב כ"ד, וכ"ז ח', וכ"ח ו'), ויקרא (י"ט ל"ב), ובמדבר (ח' ב', ו"א ד' ו"ב ג'), ודברים (ו' ה') ועוד. [ועיין בחיבורי הנכחי סוף חומש דברים].

ומבואר באר היטב דהן בחכמת התורה ואפילו דמשה רבינו ע"ה, והן בכהונה גדולה ואפילו דאהרן הכהן ע"ה - הכל בא מכח ישראל, וזהו שטענו קרח ועדתו למשה ואהרן "רב לכם" פירוש כל "הרב" דהיינו המעלה שיש לכם היא לא עצמית משלכם, אלא כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', ומהם ומכחם קבלתם מעלת החכמה והנבואה דמשה וכן מעלת כהונה גדולה דאהרן, ואם כן הוא מדוע זה תתנשאו על קהל ה' והרי הכל משלהם ומכחם ודוק היטב. ועיין מה שכתבתי בס"ד לקמן בספר דברים בפסוק לא קם נביא בישראל עוד וצרף לכאן.

ואחר כך מצאתי לכהן הגדול מאחיו, הוא הגאון רבינו מאיר שמחה הכהן זצ"ל בספרו המופלא משך חכמה במדבר (י"ז ו') שכה כתב: "אתם המתם את עם ה', הענין מבואר על פי מה

דאיתא בירושלמי תענית (פ"ג ה"ד) אין העולם נידון אלא אחר רובו ומה יעשו גדולי הדור כל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים במדבר לא נתיחד הדיבור למשה, אם כן המה ראו אחר המרגלים כי לא נתיחד דבור למשה, חשבו שמעלת משה אינו מעצמותו, רק מצירוף הכלל ומעלת ישראל, לכן באבדן מעלתם גם אליו לא נתיחד הדיבור, וזה שאמרו רב לכם כי כל העדה כולם קדושים וגו' ומדוע תתנשאו על קהל ה', דעל מי אשר יסכימו הכלל הוא הקדוש וגו' עכ"ל.

וזה מעין מ"ש דהוא ז"ל מפרש דהקדושה חלה על אותו איש אשר כל ישראל יסכימו שהוא הקדוש, ואני פירשתי שעצם הקדושה והמעלה שיש לאדם היא מכח הכלל, ולא בהסכמתם ובחירתם דייקא תליא מילתא.

ב. בענין בוקר ויודע ה' את אשר לו

תשמ"ג.

במדבר (ט"ז ה'): "וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר, בקר וידע ה' את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו".

ופירש רש"י ז"ל: "בוקר ויודע וגו', עתה עת שכרות הוא לנו, ולא נכון להראות לפניו, והוא היה מתכוין לדחותם שמא יחזרו בהם". ועיין לרא"ם וגור אריה.

והם דברות חז"ל במדרש תנחומא שם (סימן ה'): "בוקר ויודע ה', מה ראה לומר בוקר ויודע, אמר משה שמא מתוך רב מאכל ומשתה אמרו דבר זה, לכך אמר בוקר, אמר שמא בין כך ובין כך יעשו תשובה, לכך נאמר בוקר ויודע, אמר להם אין לי רשות ליכנס עכשיו, אף על פי שאין לפניו לא אכילה ולא שתיה אלא בשבילנו שאכלנו ושתינו" וכו', ועיין במדרש שם טעם נוסף.

ובתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "בוקר ויודע ה' את אשר לו, כלומר אתם אומרים שאנחנו מתנשאים על קהל ה' ואני עושה המעשים מלבי, למחר תדעו זה, כי בבוקר יודיע ה' יתעלה אתכם את אשר לו, כלומר אם הלויים שלו, שכתוב בהן והיו לי הלויים, או אם הבכורות עדיין שלו שכתוב בהם קדש לי כל בכור, ואת הקדוש, להיות כהן גדול, הוא אהרן שכתוב בו ויבדל אהרן להקדישו קודש קדשים, ובמדרש בוקר ויודע ה' את אשר לו, אמר רבי נתן אמר הקב"ה אם יתקבצו כל חרטומי העולם לא יוכלו להפוך בוקר לערב, וכשם שהבדלתי בין אור לחושך, כך הבדלתי את אהרן להקדישו קודש קדשים".

ומעם נכון ראיתי בספר מעשי ה' (חלק מעשי תורה פרק כ"ה): "מה שאמר בוקר, הוא מפני שבאותו יום כבר התחיל אהרן בעבודה, ולכן אין אפשרות לקחת עבודתו מידו וליכנס באמצע העבודה של אותו היום" עכ"ל.

ומהר"ם אלשיך ז"ל שם (פסוק ט"ו) כתב: "כמו שאמרו רז"ל על הפסוק העם היושב בה נשוא עון, מעולם לא היה אדם לן בירושלים ובידו עון. מה שהיה אדם חוטא ביום תמיד של בין הערבים מכפר, ומה שחוטא בלילה תמיד של שחר מכפר. ובה יאמר, הנה אמרתי, בוקר

וידוע ה' וכו', ואפשר כי עון זה שחטאו עתה, שתמיד של בין הערבים יכפר. ואם כן, איך בוקר וידוע ה' את אשר לו, על כן התפלל ואמר, אל תפן אל מנחתם, שלא תאכל האש את חלקם שבתמיד, לבל יתכפר להם חטאתם וילקו עם קרח". [על הפסוק הנ"ל לא מצאתי שדרשו כן, אלא דרשו כן על הפסוק צדק ילין בה (ישעיה א' כ"א) ועיין רש"י שם, והוא דבר חדש שהתמיד היה מכפר גם במדבר ולא רק בארץ ישראל בירושלים, ועיין היטב בספר עקידת יצחק (שער פ"ה) ובחיבורי מנוחת שלום ח"א (סימן צ"ה) ובחיבורי תורת יעקב (סימן קמ"ה), ובפרט לאומרים שלא קרבו נסכים במדבר וקרבת התמיד לא היה בשלמותו כבמקדש בירושלים עיין בחיבורי תורת יעקב (סימן קל"א) ואכמ"ל].

ובספר אור החיים הקדוש שם כתב: "בוקר וידע, טעם אומרו בוקר וגו', ולא עשה המבחן באותו זמן עצמו, אולי שכבר נעשה קטורת של בין הערבים שבו המבחן, ועוד שלא יחדוהו שעשה המבחן בזמן בלתי הגון שהוא בין הערבים שאינו זמן הרצון, וכמאמרם ז"ל בספר הזהר הקדוש (ח"ב דל"ט ע"ב) שהוא זמן תגבורת הדינים. עוד נתכוון בזה איש האלהים, לתת להם זמן הלילה להתבונן, אולי יכירו כי לא טוב עושים ויחזרו בתשובה, ורבותינו ז"ל אמרו טעמים אחרים למה עכב עד בוקר, ואלו ואלו דברי אלהים חיים".

והנה טעמו האחרון שכתב מדעתו הגדולה ז"ל שמה יתבוננו יכירו ויחזרו בתשובה, הן הם דברי רז"ל בתנחומא, והובא בפירוש רש"י כנ"ל וצ"ב. ועיין עוד בזה בספר עקידת יצחק (שער ע"ח), ולמהר"ל ז"ל בספר תפארת ישראל (פרק י"ח, ופרק כ"ב) עיין שם.

ובס"ד כשאני לעצמי הייתי בענייני אומר דהטעם שאמר משה רבינו ע"ה בוקר וידע וגו', כיון שכל מגמת משה רבינו ע"ה היתה להראות קבל עם עדה שמשה אמת ותורתו אמת והם הבדאים והאפיקורסים, היפך טענות קרח ועדתו, ולכן גם אמר משה רבינו ע"ה אל תפן אל מנחתם, והכריז: "בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא מלבי אם כמות כל האדם ימותון אלו וגו' לא ה' שלחני, ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם וגו' וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה'", הרי שמשה רוצה היה לעשות הכל כדי להוציא מלבם של החולקים קרח ועדתו הרעה, ולכן גם אמר שימותו במיתה שלא היתה כדוגמתה עיין רש"י ובשאר המפרשים שם.

ולכן אמר משה רבינו "בוקר וידע" וגו', כלומר עם שהבוקר הוא זמן חסד ורחמים כנודע, וכמאמר רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דס"ג ע"א): "בוקר וראיתם את כבוד ה' דהא בההוא זמנא אתער חסד בעלמא", ועוד שם (דכ"א ע"ב): "בין הערבים דינא דמלכותא שליט, ובבוקר תשבוע לחם, משום דאקרי חסד ההיא שעתא", אם דוקא בזמן **החסד והרחמים**, אז כשמידת הדין תפגע בקרח ועדתו יבלוט ויראה בעליל היטב שהם באו בעלילה ברשע, ומשה אמת ותורתו אמת ודוק היטב.

אי נמי יש לומר עם מה שמצאתי בפירוש רש"י לספר תהלים (ה' ד'): "בוקר תשמע קולי, בבוקר אני קורא לך עליהם שהוא עת משפט ברשעים, כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תהלים ק"א), היה זרועם לבקרים (ישעיה לג), כי בבוקר בבוקר יעבור (ישעיה כ"ח)" עכ"ל. [וראיתי עכשיו שמקור דברי רש"י ז"ל במכילתא פרשת בשלח (פרשה ה') עיין שם].

ולפי זה דבוקר הוא עת וזמן למשפט הרשעים כנ"ל, היינו שאמר משה רבינו ע"ה בוקר ויודע ודוק היטב.

והמעין יבין שאין הדברים סותרים לאמור לעיל דבוקר הוא זמן חסד ורחמים, כי היא הנותנת, וכדכתיבנא לעיל, וגם זה בכלל מאמרם במדש בראשית רבה (פ"ג ס"ג) שרשעים מהפכין מדת הרחמים למידת הדין, ועיין רש"י בראשית (ח' א') ודוק.

ואחר רבות בשנים מצאתי לרבינו בחיי ז"ל בפירושו לספר **שמות** (י' י"ג) שכה כתב: "ומה שאמר הבוקר היה, לפי שפורענות הרשעים בבוקר, וכן אמר הכתוב לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, והזכיר משה בפורענות קרח בוקר ויודע ה' את אשר לו, וכנגדו מצינו ישועת הצדיקים בבוקר שנאמר למשה והיה נכון לבוקר, וכתוב היה זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה, וכתוב חדשים לבקרים רבה אמונתך" עכ"ל.

הרי שכבר רבינו בחיי ז"ל מרבותינו הראשונים כמלאכים זיע"א פירש ענין בוקר ויודע שאמר משה רבינו ע"ה על פי היסוד שפורענות הרשעים בבוקר וכדכתיבנא בס"ד, ותלית שזכיתי לדעתו ז"ל, וצריך טעם שרבינו בחיי ז"ל כאן בפרשת קרח בביאורו בענין לא הזכיר זאת ודוק. ואחתום דברינו עם יסוד ודבר נורא בענין זה מאדמו"ר אוהב ישראל מאפטא זצ"ל זיע"א: "בוקר ויודע ה' את אשר לו, שמעתי בשם הקדוש מוהר"ר אברהם יהושע העשיל זצלה"ה אבד"ק אפטא, שדקדק למה משה רבינו ע"ה דחה אותם עד "בוקר" דייקא.

אכן כוונת משה היתה כיון שראה שתעו מדרך האמת, ונלכדו ברשת היצר, לכן רצה שימיתנו עד בוקר, ובלילה בעת שינתם כאשר הנשמה תצא מגופם ותשוטט למעלה, אז הוא משה יקח נשמתם וירחוף אותם מטנופס, לטהרם מטומאתם ומהקלי', וממילא בבוקר כאשר יעורו משנתם ותחזור להם נשמתן המטוהרה, אזי יחזרו בתשובה ויתחרטו מחטאם ויפייסו את משה ואהרן, כי כן דרך הצדיקים אם רוצים לתקן איזה אדם ולטהר נשמתו, אז בלילה בעת השינה כאשר הנשמה יוצאת מהגוף, יכול לטהרה ולרחצה מכתמי טומאתה, וזהו שאמר **בוקר** ויודע ה' את אשר לו, והבן.

ולפי זה יש לדקדק למה באמת לא היה כן, ולמה משה רבינו ע"ה לא תיקן נשמתם, ואמר דבאמת אילו היו קרח ועדתו ישנים בלילה ההוא, אז משה רבינו היה עושה כן כנ"ל, אכן הם לא ישנו כל אותו הלילה, וככתוב ויקהל עליהם קרח את כל העדה, ופירש רש"י בדברי ליצנות **כל הלילה ההוא** הלך אצל השבטים ופיתה אותם וכו' ע"ש, הרי שלא היו ישנים כל אותו הלילה, ולכן משה רבינו ע"ה לא היה יכול לרחוף ולתקן נשמתם בלילה, והבן", הביא הדברים הגה"צ בעל אמרי יוסף מספינקא זצ"ל בספרו הקדוש אמרי יוסף (פרשת קרח דמ"ו ע"ג ודמ"ב ע"ג), ומשם בספר ילקוט אוהב ישראל (פרשת קרח דנ"ד ע"א). והשי"ת יצילנו מכל חטא ועון, ויטהר נשמתנו, אנחנו וזרענו וכל אלינו בית ישראל אמן.

ג. בענין האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף

במדבר (ט"ז כ'): "וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר הבהדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע, ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף".

ובם"ד נתעוררתי להבין, דאכן כן הוא כשהאחד חוטא קוצפין על כל העדה, וכדמצינו במעשה של עכן שמעל בחרם ככתוב בספר יהושע (ד' א'): "וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם ויחר אף ה' בבני ישראל", הרי שרק עכן מעל ואף על פי כן כתוב וימעלו בני ישראל, וכן שם (פסוק י"א): "חטא ישראל וגם עברו בריתי" וגו', עם שרק עכן לבדו מעל בחרם, ובגלל חטאו של עכן נגפו בני ישראל במלחמה בעי ונמס לבם ונהיה כמים ככתוב שם (פסוק ה').

ומצאתי לרבינו בחיי ז"ל ויקרא (כ"ו ל"ז) על הפסוק וכשלו איש באחיו שכתב: "דרשו חז"ל בסנהדרין (כ"ב ב') בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה. וכן אמר משה כל איש ישראל (דברים כ"ט ט'), כל ישראל נתפסים בעוון איש אחד. וכן אתה מוצא בעכן שהוא החוטא וכל ישראל נתפסים בחטאו, שנאמר חטא ישראל וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם, חטא היחיד תלאו על כל ישראל. ומזה אמרו במדרש (שיר השירים רבה פ"ו סכ"ו) אל גנת אגוז ירדתי, למה נמשלו ישראל לאגוז, מה אגוז אתה נוטל אחד מן הכרי כולם מדרדין ומתגלגלין זה אחר זה, כך ישראל לקה אחד מהם כולם מרגישין שנאמר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף".

ועוד כתב רבינו בחיי ז"ל דברים (כ"ט ט'): "כל איש ישראל. דקדקו חז"ל מכאן שכל ישראל נתפסין בעוון איש אחד, וראיה לזה עכן שמעל בחרם ואמר הקב"ה ליהושע חטא ישראל וכל ישראל נתפסו בעונו, וזהו לשון כל איש ישראל כלומר כל ישראל נתפסים בעוון איש אחד, וזהו שכתוב וכשלו איש באחיו, ודרשו חז"ל בעוון אחיו, ללמדך שכל ישראל ערביין זה בזה", ואם כן יש להבין מדוע אמר משה רבינו ע"ה "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף", והרי אכן כך היא המידה וכמשנ"ת.

ועיינתי וראיתי לרד"ק ז"ל יהושע (ד' י"ח) שכתב: "שמרו מן החרם, שמרו עצמכם ושמרו איש את אחיו, ומפני זה אמר חטא ישראל, מפני שלא נתנו עיניהם שלא יקח אדם משלל העיר דבר", וכן מצאתי בספרו שפר השרשים (ערך שמר): "ורק אתם שמרו מן החרם, פירוש שמרו איש חבירו מן החרם, כי אם יקח אחד תהיו כולכם ענושים על אשר לא שמרתם, וזהו שאמר (שם) ושמרתם את מחנה ישראל לחרם, לפיכך נענשו ישראל בעבור עכן, ואמר חטא ישראל בעבור שלא שמרו שלא יקח אדם ממנו", ואחריו נמשך במצודות דוד שם וכתב: "חטא ישראל, אף שאיש אחד חטא, מכל מקום, על שלא שמרו זה את זה, מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם חטאו".

ולפי דבריהם ז"ל לא היה כאן "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף", אלא החטא אכן היה שייך לכל ישראל על שלא שמרו איש את אחיו מן החרם, ולכן נענשו כולם מה שאין כן במעשה דקרח וא"ש.

אלא שלפי פשוטו, ולפי מה שכתב רבינו בחיי ז"ל שכלל ישראל לא חטאו במעשה דעכן, ורק משום ערבות נגעו בה אם כן עדיין יש להבין מאי שנא ממעשה דקרח וכנ"ל.

וראיתי לגאון מלבי"ם ז"ל בפירושו לספר יהושע שם (ד' א') שכה כתב: "השאלות, עכן לקח מן החרם ואין מעלו בני ישראל מעל, האיש אחד יחטא ועל כל עדת ישראל יקצוף, וימעלו, מודיע, א) כי כל ישראל קשורים כגוף אחד, עד שכל איש ואיש מהם יחוסו אל הכלל כיחוס אבר אחד מן הגויה אל הגויה, וכמו שעל ידי חולי או הפסד אבר אחד יתהווה חולי או מום בגוף כולו, כן במה שלקח עכן מן החרם נחשב כאילו מעל העם כולו, וזהו שאמר וימעלו בני ישראל ויקח עכן. ב) שיש הבדל בין העונש הבא בפועל ובין העונש הבא על ידי סילוק השגחה, שעת יעניש ה' בפועל, לא יעניש את הבלתי חוטא בעבור החוטא, כמו שהיה אחר כך שנסקל עכן לבדו, לא כן העונש המסובב במקרה על ידי שיסלק ה' את השגחתו, זה יחול על הכלל כולו, שבהיות ביניהם חוטאים יסתיר ה' פניו מהם כולם כמו שכתוב (לקמן כ"ב כ') הלא עכן מעל בחרם ועל כל עדת ישראל היה קצף, וכולם עלולים למקרה ופגע, עד שלפעמים יוכה הבלתי חוטא כשהיה במקום סכנה והחוטא שלא נמצא שם לא נפגע, כמו שאמר (שם) והוא איש אחד לא גזע בעונו, וזהו שאמר ויחר אף ה' בבני ישראל, רצונו לומר שסילק השגחתו מהם, וכן פירש מהר"י אברבנאל ז"ל עכ"ל.

ועם דברי קדשם ז"ל אתי שפיר, שאצל עכן נענשו כל בני ישראל מחמת סילוק השגחת השי"ת עליהם, וזהו שאמר משה רבינו ע"ה אחר שהשי"ת אמר להם "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע" ורוצה **בפועל** להעניש את ישראל ולכלותם, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף, כלומר הרי כאשר מעניש ה' **בפועל**, לא יעניש את הבלתי חוטא בעבור החוטא, וא"ש ודוק היטב.

ד. בענין אלהי הרוחות

במדבר (ט"ז כ"ב): "ויפלו על פניהם ויאמרו, אל אלהי הרוחות לכל בשר, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף".

ותרגם אונקלוס: "ונפלו על אפיהון ואמרו, אל אלהא רוחיא לכל בסרא, גברא חד יחוב ועל כל כנשתא יהי רוגזא", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל תרגם: "ואתרכינו בצלו על אפיהון, ואמרו אל אלהא דשוי רוח נשמתא בגופי בני נשא, ומניה מתייבא רוחא לכל בישרא, האין גברא חד ייחוב ועל כל כנישתא יהי רוגזא". ובתרגום ירושלמי שם תרגם: "ואתרכינו על אפיהון ואמרו אלהא דשליט בנשמת כל בישרא, חד גברא חטי ועל כל עמא הוה רגוז".

ושם בספר במדבר (כ"ז ט"ז) משה רבינו ע"ה אומר: "יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה". ובתרגום אונקלוס שם: "ימני ה' אלהא רוחיא לכל בסרא גבר על כנשתא", ובתרגום המיוחס ליונתן תרגם: "ימני מימרא דה' דשליט בנשמת בר נש ומניה מתייבא רוח נשמתא לכל בישרא גבר מהימן על כנשתא", ובתרגום ירושלמי שם: "ימני מימרא דה' אלהא דשליט בנשמת כל בישרא גבר מזמין על עמא דכנשתא".

ובם"ד נעוררתי להבין מדוע בענין קרח אמרו משה ואהרן "אל" אלהי הרוחות, ובפרשת פינחס משה רבינו אומר "ה" אלהי הרוחות, ומה בין זה לזה, ויתכן כי מידת אל היא מידת הרחמים וכדפירש רש"י ז"ל שמות (ל"ד ו'): "אל, אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני, ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא", ונתבאר באריכות בחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ו') עש"ב, ובמכתבי הנדפס בספר ויחי יעקב להרה"ג רבי יעקב חבה הי"ו עש"ב, ובמקומו הוספנו עוד בס"ד. [ובני יקירי חזקיה הי"ו הוסיף לציין בזה לספר יפה ללב ח"א (סימן ה' אות ג'), ועוד בספרו יפה תלמוד ברכות (ל"ג א')].

ומידת אל והיא הפותחת ב"ג מידות הרחמים אל רחום וחנון וגו', ולכן במעשה קרח היתה השעה זקוקה לכך ולכן דייקא הזכירו מידה זו לעורר רחמי שמים, ועיין. [נדבריו אלו לשיטת רבינו האר"י ז"ל ש"ג מידות הרחמים פותחות מאל, ולא מה' ה', ועיין תוספות ראש השנה (י"ז ב') ובהגהה שם, ובכל אשר צויין ונסמן בהגהות מקור חסד על ספר חסידים (סימן ר"נ אות ג'), ובספרו שערי זהר לראש השנה שם, וכתבתי במקומו בס"ד].

ועדיין יש להבין שהרי גם ה' היא מידת הרחמים, וכנודע עיין רש"י שמות שם, ויכול היה משה רבינו ע"ה במעשה קרח לפתוח ה' אלהי הרוחות, ולומר דאין הכי נמי גם ה' היא מידת הרחמים אבל מידת אל היא מידת רחמים היותר גדולה, ולכן משה רבינו במעשה קרח הזכיר אל אלהי הרוחות, כגון דא צריכה רבה.

ואחר כך מצאתי בעזה"י לרבינו מהר"ל ז"ל מפראג בספר גור אריה שמות שם על דברי רש"י שם אף אל היא מדת הרחמים כו', שכה כתב: "ואם תאמר, והא כבר נזכר ה' מדת רחמים, ולמה עוד מדת רחמים. ואין זה קשיא, כי "אל" היא טובה יתירה, שנותן לאדם טובות וחסדים גדולים, כי שם "ה" הוא הנותן טובות לאדם כפי הצריך לו, ולא יחסר לו כל, אבל שם "אל" הוא שנותן לו טובות מרובות וחסדים גדולים, כמו שהיה לאברהם ושרה, בירך אותם "בכל" וזהו ענין "אל" עכ"ל, הרי שאכן מידת אל היא יותר גדולה, ולפי זה איצטמידו דברינו ת"ל, ולכן משה רבינו במעשה קרח דייקא הזכיר זכר ואמר "אל" אלהי הרוחות ודוק היטב.

וזו לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות רוצח (פ"ד סה"ט): "צא ולמד מאחאב עובד עבודה זרה שהרי נאמר בו רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה', וכשנסדרו עונותיו וזכותיו לפני אלהי הרוחות, לא נמצא עון שחייבו כלייה, ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו, אלא דמי נבות שנאמר ותצא הרוח ותעמוד לפני ה', זו רוח נבות ונאמר לה תפתה וגם תוכל, והרי הוא הרשע לא הרג בידו אלא סיבב, קל וחומר להורג בידו" עכ"ל.

ויש להבין מדוע נקט הרמב"ם ז"ל כאן בתואר "אלהי הרוחות" דייקא, וכמדומה שבחיבורו הגדול הרמב"ם ז"ל רק כאן השתמש בתואר זה, וגם הרמב"ם ז"ל הזכיר רק תואר "אלהי הרוחות", ולא הזכיר "אל" אלהי הרוחות, ולא "ה" אלהי הרוחות, ועיין.

ה. בענין וילך משה אל דתן ואבירם

במדבר (ט"ז כ"ה): "ויקם משה וילך אל דתן ואבירם, וילכו אחריו זקני ישראל".

ואמרו רז"ל והובא בילקוט שמעוני במדבר (רמז תשנ"ב): "לפי שהלך משה לפתחו של דתן ואבירם זכה להציל ארבעה צדיקים מדינה של גיהנם, שלשה בני קרח, ואון בן פלת, ומה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן רואין את משה וכוכשין את פניהן בקרקע, אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו - נוהגין בזיון באבינו וכבר נצטוינו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד כבר כתיב מפני שיבה תקום, מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אף על פי שאנחנו נוהגין בזיון באבינו, באותה שעה הרחישו את לבם בתשובה, עליהם אמר דוד רחש לבי דבר טוב". **הרי** שבני קרח באו לידי נסיון גדול האם **לעמוד** למשה רבינו, או לא, ועמדו בנסיון, ואכן עמדו מפני משה כנ"ל.

ובזה אני מסביר לעצמי מאמרם ז"ל שם בילקוט שמעוני (רמז תשנ"ג): "ובתורתו יהגה אלו בניו של קרח, והיה כעץ שתול על פלגי מים, כיון שנבלעו קרח ועדתו נמצאו בניו עומדין כתורן הזה של ספינה, שנאמר ויהי לנס. לא כן הרשעים זה קרח ועדתו. על כן לא יקומו רשעים במשפט זה קרח ועדתו. כי יודע ה' דרך צדיקים אלו בניו של קרח. ודרך רשעים תאבד זה קרח ועדתו". **והיינו** שיש כאן מידה כנגד מידה, הם **עמדו** בנסיון, וכמו כן גם **עמדו** למשה רבינו, לכן זכו שמקום נתבצר להם בגיהנם **ועמדו** עליו כמאמרם במגילה (י"ד א'), או כלשון המדרש בילקוט שמעוני הנ"ל נמצאו בניו **עומדין** כתורן, דוק הבן והרחב.

ו. בענין קרח מין ואפיקורוס היה

במדבר (ט"ז כ"ח): "ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה, כי לא מלבי".

ובתב שם מרן הגר"ז הלוי ז"ל: "ונראה לבאר כפל הלשון, דהנה ביי"ג עיקרים שהרמב"ם מנה בפירוש המשניות (בהקדמה לפרק חלק) איתא: "היסוד השביעי נבואת משה רבינו ע"ה, והוא שנאמין כי הוא אביהם של כל הנביאים וכו', והיסוד השמיני היות התורה מן השמים, והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה על ידי משה רבינו ע"ה שהיא כולה מפי הגבורה" עכ"ל. **ומבואר** שהם שני עיקרים, עצם נבואתו של משה, וגם שהתורה שבידנו נמסרה למשה בנבואה. **והנה** קרח ועדתו כפרו וחלקו על שני עיקרים אלו, גם על עצם נבואת משה וכן"ל בפסוק ומדוע תתנשאו על קהל ה', והיינו שאמרו דמשה נטל הגדולה לעצמו ולאחרן שלא על פי ה'. וגם כפרו בתורה כדאיתא בדברי רש"י (פסוק א') שחלקו על משה שאמר דטלית שכולה תכלת חייבת בציצית, ואיתא בירושלמי סנהדרין (פ"ה ה"א ד"ג ע"א) רב אמר קרח אפיקורוס היה וכו', באותו שעה אמר קרח אין תורה מן השמים, ולא משה נביא ולא אחרן כהן גדול ע"ש.

ועל שני דברים אלו אמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני, והיינו דכל מעשי היו על פי נבואה בשליחות המקום, וגם כי לא מלבי והיינו התורה שבידינו נמסרה לי מפי הגבורה ולא מלבי. ובמסכת בבא בתרא (ע"ד א') אמר ליה תא אחוי לך בלועי דקרח וכו', אמר ליה מאי שמעת, שמעית דהו אמרין משה אמת ותורתו אמת והן בדאין. והיינו דבזה חטאו שכפרו גם במשה וגם בתורתו, ועל זה עשו תשובה והודו דמשה אמת ותורתו אמת.

ולשון הרמב"ם בפירוש המשניות שם (סוף היסוד השמיני): "והמאמר המורה על היסוד הזה הוא מה שנאמר בזאת תדעון כי ה' שלחני וכו' כי לא מלבי" ע"ש, הרמב"ם הביא פסוק זה לראיה על היסוד שתורה המצויה בידינו היא מפי הגבורה ביד משה, וזה להדיא כדברינו, עכ"ד ז"ל.

ועם הדברים היקרים האמורים לעיל, נשכיל להבין המקרא הבא אחריו: "אם כמות כל האדם ימותן אלה ופקודת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני", ובקובץ "דברות קודש" מכ"ק אדמו"ר מהר"א מסטריקוב זצ"ל (גליין רכ"ג) כתב: "איתא משם זקני הסבא קדישא מהר"א מטשעכנוב זיע"א לבאר האי קרא דקשה איך היה יכול להיות זה ראייה לאמיתות דבריו של משה רבינו ע"ה והרי יתכן שהם יעשו תשובה", ועיין שם מה שכתב ליישב.

ולפי המבואר דקורח ועדתו מינים ואפיקורסים היו, כאומרם להדיא בירושלמי סנהדרין וכו"ל, כי כפרו בשני עיקרים משלשה עשר עיקרים כדאסברא ניהלן היטב מרן הגרי"ז ז"ל, אם כן יש לומר דמשום הא לא היה מקום לחשוש שמא יחזרו בתשובה, דהא קיימא לן דשאני מינות דכל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים כאומרם במסכת עבודה זרה (י"ז א'), והרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות אבות (פ"ב מ"ד) כתב דלמין ואפיקורוס אין לו תקנה ואין לו רפואה כלל ועיקר ע"ש, ועיין בזה בחיבורי הדר יעקב, ובחיבורי הנכחי לקמן (סימן), ודוק היטב.

ז. בענין הזכות שעמדה לבני קרח להנצל

ט"ו תמוז תרש"מ.

במדבר (ט"ז ל"ב): "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיהם, ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל".

ובתב רבינו החזקוני ז"ל שם: "ואת כל האדם אשר לקרח - מהו כל האדם, אם בני קרח הרי כתב ובני קרח לא מתו, ומשפחת הקרחי נכתבה בכמה מקומות, ואם חמשים ומאתיים איש הרי הן נשרפו, אלא היינו הנשים והטף ועבדי ושפחותיו [של קרח]".

ומפורש בדבריו ז"ל שכוונת הפסוק "ואת כל האדם אשר לקרח" היינו "הנשים הטף והעבדים" אשר לקרח, וכן הוא במדרש מאור האפלה במדבר שם (דף תכ"ב): "ואת כל האדם אשר לקרח - אלו בניו הקטנים" עכ"ל. [והראב"ע ז"ל כתב: "ואת בתיהם, שם כללי לנשיהם ובניהם וטפם, ואת כל הרכוש - שהיה לכולם", אך על דתן ואבירם קאין].

והיום ט"ו תמוז תדש"מ יום הילולא דרבינו הקדוש רבי חיים ׳ עטר ז"ל, הייתי לומד בספרו, וכראוי וכנכון לעשות ביום הילולא של הצדיק ללמוד מתורתו כנודע ועיין בחיבורי הנכחי (סימן ## וסימן) ובשאר חיבוריי, והתעוררתי בדברי קדשו זיע"א, והנני כותב למזכרת לעת הפנאי עד שנעיין בה היטב.

בספר אור החיים הקדוש במדבר (כ"ו י"א) כה כתב: "ובני קרח לא מתו הודיע הכתוב ענין זה כאן, ולא במקום עיקר המעשה, גם לא כתבו במקום מספר הלויים, כי שם מקום הודעת המתים מהם, לפי מה שכתבנו כי כאן בא אלהים לקבוע העון בדתן ואבירם, ולהקל מעל קרח, לזה גמר אומר ובני קרח לא מתו, הכוונה שזה יגיד זכות אביהם שלא שטפם חובו, כדרך ששטף חובם של דתן ואבירם כל בתייהם להיותם עיקר המחלוקת" עכ"ל. [ועיין בראב"ע ורבינו החזקוני ז"ל שם שכבר כתבו שרעת דתן ואברהם גדולה היתה מרעת קרח].

ועם שאני כדאי כלל בענייני איני מבין היטב דברי קדשו שהטעם שבני קרח לא מתו כי: "יגיד זכות אביהם שלא שטפם חובו, כדרך ששטף חובם של דתן ואבירם כל בתייהם להיותם עיקר המחלוקת", והרי חז"ל למדונו שבני קרח היו עם אביהם קרח במחלוקת שעשה עם משה רבינו ע"ה עד הרגע האחרון, ואז ממש ברגע האחרון בעת היותם נופלים ומדרדרים לפי האדמה הרהרו בתשובה, ולכן נתבצר להם מקום בגיהנם וניצולו, וזו לשון רש"י במדבר שם: "ובני קרח לא מתו הם היו בעצה תחילה, ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם", ועיין בארוכה בדברי הרא"ם ולרבינו הט"ז בספר דברי דוד שם, ורבינו בחיי ז"ל כתב: "ואת כל האדם אשר לקרח. אלו בני ביתו וכל הסרים אל משמעתו וגם בניו בכלל, שנבלעו בארץ אבל לא מתו, הוא שכתוב ובני קרח לא מתו, ודרשו חז"ל מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו".

ובמדבר תהלים (פרק מ"ה) אמרו: "רחש לבי דבר טוב, להודיעך שלא יכלו [בני קרח] להתוודות בפיהם, אלא כיון שרחש לבם בתשובה, הקב"ה קבלם, כך בני קרח לא היו יכולין לומר שירה לפני הקב"ה בפיהם, עד שרחש לבם בתשובה וקיבלם מיד, ולמה לא היו יכולין לומר שירה בפיהם, לפי שהיתה שאלו פתוחה מתחתיהם ואש מלהט סביבותיהם, וכן הוא אומר ותפתח הארץ את פיה וגו' וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה, וכתוב ואש יצאה מאת ה' וגו' ואומר ותבלע אותם, וכתוב ותבער אש בעדתם להבה תלהט רשעים, והיו בני קרח רואין שאלו מתחת פתוחה מכאן, ואש מלהטה מכאן, ולא היו יכולין להתוודות בפיהם, עד שרחשו תשובה בלבם וכו', בני קרח הלכו עם אביהם, בלעה הארץ לקרח, ובניו עשו תשובה וכו', בני קרח לא היה להם פנאי לומר בשפתותיהם, ואמרו בלבם".

הרי שריחוש התשובה של בני קרח היה רק אז בזמן שהשאלו פתוחה הית לפנייהם ואש מלהט סביבותיהם, ולא היה להם פנאי לומר בפיהם, ואם כן מאי שאטיה זכות אביהם קורח. [ולומר דזכות אביהם גרם להם שיהרהרו בתשובה וינצלו הוא דוחק].

עוד יש לי להבין דבריו ז"ל, דאם משום שדתן ואבירם הם עיקר המחלוקת, וקורח היה רק נגרר וטפל במחלוקת עם משה, אם כן מדוע זה רק שלשת בני קרח הללו ניצלו, וגם שאר עדת קרח צריכים היו להנצל, ואולי גם קרח עצמו היה לו להנצל, ועל כל פנים כמו שניצלו ולא מתו

שלשת בני קרח, מאותו טעם עצמו גם אחיהם שאר הטף הקטנים היו צריכים להנצל, ולא כן היה, אלא בני קרח הקטנים נכחדו נבלעו באדמה וכמו שכתב במדרש מאור האפלה ורבינו החזקוני כנ"ל רצ"ב.

ועבשיו ראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל במדבר (ט"ז ל"ב) שכה כתב: "ואת כל האדם אשר לקרח, קנה לו עבדים ושפחות, ובני בית היו לו מצריים וכושיים וכו' ונענשים קנין כספו, ונענשו בכלל הרכוש שלהם שהם לקו בגופם ובממונם, ואולי גם מישראל היו בביתו גרים ותושבים, ונמשכו אחר עצתו ונענשו, כי איננו רומז לזרעו, דכתיב ובני קרח לא מתו, כי היו גדולים צדיקים וטובים וזכותם עמדה להם, ולא היו לו בנים ובנות קטנים, כי לא הזכיר הכתוב בקרח טף".

הרי שהרמב"ן ז"ל תנא ופליג על מדרש מאור האפלה ורבינו החזקוני ז"ל שכתבו שכל האדם האמור לקרח היינו הנשים והטף כנ"ל, אלא הרמב"ן פירש שהם היו עבדים גויים קנין כספו דקרח או אולי משרתיו מבני ישראל וכו' נ"ל, והרב הספורנו ז"ל שם כתב: "וכל האדם אשר לקרח, ואת כל האדם אשר לקרח הנמשכים אחריו במחלוקתו, ולכן לא מתו בניו שלא נגררו אחריו בזה". [והשוה סיום דבריו לדברי חז"ל במדרש תהלים דלעיל ודוק היטב].

ולפי דברי הרמב"ן ז"ל יש להעמיד דברי הרב אור החיים הקדוש ז"ל ולתרוץ השאלה השניה נ"ל, דמה שכתוב ואת כל אשר לקרח לא קאי על בניו הקטנים כי לא היו לו טף זולת שלשת בניו, ודוק.

ומצאתי במדרש חז"ל והובא בילקוט שמעוני במדבר (פרק ט"ז רמז תשנ"ב) שכבר רז"ל עמדו מה היתה הזכות שבני קרח ניצלו וזו לשונם: "מה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן רואין את משה וכו' וכו' פניהן בקרקע, אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו נוהגין בזיון באבינו, וכבר נצטוינו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד כבר כתיב מפני שיבה תקום, מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אף על פי שאנו נוהגין בזיון באבינו, באותה שעה הרחישו את לבם בתשובה, עליהם אמר דוד רחש לבי דבר טוב".

ושמע מינה שזו הזכות שעמדה להם, ועוד שמע מינה שכבר אז רחש לבם בתשובה ולא ברגע שנבלעו באדמה, ועיין מדרש תהלים (פרק א'), ועיין בה כי כתבתי למזכרת.

ח. בענין "הא מננא קטלת חרבא"

במדבר (י"ז כ"ז): "ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו, כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות האם תמנו לגוע".

ותרגם אונקלוס: "ואמרו בני ישראל למשה למימר הא מננא קטלת חרבא, הא מננא בלעת ארעא, והא מננא דמיתו במותנא".

ולכאורה דברי אונקלוס הגר ע"ה באומרו "הא מננא קטלת חרבא", אינם מובנים, דאחר שישאל מקוננים ובוכים על הריגתן ומיתתן בעובדא דקרח, מה מיתת חרב היתה שם, ואכן עיין בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שכה תרגם: "ואמרו בני ישראל למשה למימר הא

מינן אישתיצאו בשלהובית אישתא, ומנן אתבלעו בארעא ואבדו, הא אנחנא חשיבין כאילו אבדנא כולנא, הרי שרק הזכיר מיתת הנשרפים ומיתת הנבלעים כפי שאכן היה בעובדא דקרח, אבל לא הזכיר ענין מיתת חרב כלל, וצ"ב.

וראיתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם שכה כתב: "ויתכן לפרש הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו, שביאר הכתוב שלשת השפטים הנעשים במחלוקת הזה דקרח, הבליעה, השרפה והמגפה, וכמו שבארתי כבר, ויאמר הן גוענו בשרפה, אבדנו בבליעה הוא שכתוב ויאבדו מתוך הקהל, כלנו אבדנו במגפה, שהיו המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות. וכן תרגם אונקלוס הא מננא קטלת חרבא, הא מננא בלעת ארעא, הא מננא דמיתו במותנא, תרגום גוענו קטלת חרבא, והוא כנוי לאש שיצאה מאת ה' שהוא מדת הדין, וכן חרבו של הקב"ה היא מדת דינו כענין שנאמר (ישעיה כ"ז) יפקד ה' בחרבו הקשה וגו'" עכ"ל.

הרי שכבר הוא ז"ל הרגיש בדברי אונקלוס קטלת חרבא, ופירשם דקאי על הנשרפים בעדת קרח וכנ"ל, דחרבו של הקב"ה הוא כינוי לאש וכו' וכנ"ל.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון הנצי"ב ז"ל בספרו היקר העמק דבר שם שכתב: "הן גוענו, תרגם יונתן בן עוזיאל הא מינן אשתצאו בשלהובית אישתא ומנן אתבלעו בארעא, הנראה שמפרש "גוענו" כעין דכתיב במבול כל אשר בארץ יגוע (בראשית ו' י"ז) דמשמעו שנשתנה צורת הבשר ונהיה למים [עיין העמק דבר בראשית שם], וכך כאן נשתנה צורת הבשר לאפר. ובתרגום אונקלוס איתא קטלת חרבא, ואינו מובן כלל. ואולי טעות הדפוס וצריך לומר **אשתא**, וראיתי בפענח רזא שתרגום אונקלוס על חרבו של מקום קאמר, והיא האש. ועיין להלן (כ' ג') על הפסוק ולא גוענו" עכ"ל הגאון נצי"ב ז"ל, והן הם דברי רבינו בחיי ז"ל כנ"ל.

אבל בעניותי תמה אני על עצמי שהגאון הנצי"ב ז"ל עלה על לבו הטהור להגיה דברי האונקלוס באומרו שאולי יש טעות הדפוס וכו', ולא הביא דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל בבא בתרא (ק"ט א') שכתבו: "פירש בקונטרס דבליעת קרח נמי היתה מיד אחר המרגלים, וכמו שהביא מסדר עולם דקתני אחר ביאת מרגלים היתה בליעת קרח ואם לא שסמוך היה מאי קא משמע לן, וכן משמע נמי מדאמרי הן גוענו כולנו אבדנו ומתרגם הא מיננא קטלית חרבא, הא מיננא בליעת ארעא, הא מיננא מתו במותנא, ששלשה מעשים הללו היו רצופין מדמדכרי להו אהדדי, וקטלת חרבא היינו מעשה מרגלים כדכתיב שם (במדבר י"ד מ"ה) ויכום ויכתום וגו'" עכ"ל.

הרי שכבר רבותינו בעלי התוספות ז"ל עמדו וביארו לנו דברי אונקלוס דקטלת חרבא נאמר בענין המרגלים וכנ"ל.

ומה שרבינו בחיי ז"ל ובעל פענח רזא ז"ל לא פירשו דברי אונקלוס דחרבא היינו מעשה המרגלים ששם נהרגו על ידי העמלקי והכנעני וכפירוש רבותינו בעלי התוספות ז"ל, יש לומר דנראה להם דוחק שבני ישראל בבכיתם יזכירו זאת, שהרי בעובדא דקרח עסקינן, והם יזכירו עובדא דמרגלים, ולכן יותר היה נראה להם לפרש דכל המיתות היו בענין אחד במעשה קרח עצמו, ודוק. **ובפרט** אם נאמר שרבינו בחיי ז"ל ובעל פענח רזא ז"ל הסבירו זאת לשיטה האומרת דמעשה קרח היה לפני מעשה המרגלים, עיין בדברי רבינו רבי אליה מזרחי ז"ל בראשית (א' א'),

ועוד לו במדבר (י"ג א') ושפתי חכמים שם (אות א'), ועוד לו שם (ט"ז ד') ושפתי חכמים שם (אות פ'), ועוד לו דברים (א' א') ושפתי חכמים שם (אות ד'), עיין שם בכל דברי הרא"ם ז"ל.

ואבן כן ראיתי מפורש במדרש אגדה במדבר (ס"פ י"ז אות כ"ח דף קי"ט): "מעשה קרח היה לפני שנתמנו לעשות דגלים" עכ"ל, דהיינו בראש חדש אייר בשנה השניה לצאתם ממצרים נתמנו לעשות דגלים וככתוב בראש ספר במדבר, ולפני זה כבר היה מעשה קרח כנ"ל במדרש, והרי מעשה מרגלים היה בכ"ט בסיון דאותה שנה כמפורש בתענית (כ"ט א') ע"ש, ושמע מינה מעשה דקרח קדם למעשה דמרגלים, ועיין בחיבורי הנכחי (בסימן הבא, ובסימן) בס"ד ודוק היטב.

ג. בענין זמן אמירת אזהרת והור הקרב יומת

שלהי סיון תשס"ו.

במדבר (י"ז כ"ז): "ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו, כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות האם תמנו לגוע".

ובתב הרשב"ם ז"ל שם: "אבדנו, ויאבדו מתוך הקהל, אם כן כולנו אובדים מדי יום ביום. כיצד כל הקרב הקרב כל איש ואיש אשר יקרב אל המשכן לשומרו, או אל כלי המשכן עם הלויים ימות, שעדיין לא התרה בם הקב"ה, שעדיין לא נכתב והור הקרב יומת. ולכך הוא מזהירם בפרשה זו וזר לא יקרב אליכם, והור הקרב יומת, שמכאן ואילך לא יקרב כלל ולא ימותו, שאפילו בפרשת אמור שכתוב שם דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך אשר יהיה בו מום לא יגש להקריב לחם ה', שם לא פסל אלא בעלי מומים אבל זרים לא פסל, ומה שפסל שם בפרשת אמור אליהם כל איש אשר יקרב וגו' בעובד בטומאת הגוף מדבר אבל בעבודת זרים במשכן ובכליו לא ראינו עדיין חיוב מיתה" עכ"ל.

וראיתי לגאון האדר"ת ז"ל בספרו זהב שבא פסחים (ס"ד א' ד"ש ע"ב) שכה כתב: "לא זכיתי להבין דברי קדשו של רבינו הרשב"ם ז"ל בפירושו לתורה במדבר על הפסוק כל הקרב קרב אל מזבח ה' יומת שכתב שהקב"ה עדיין לא התרה בהם, שעדיין לא נכתב והור הקרב יומת ולכן הזהירם בפרשה זו עיין שם דבריו, והרי כבר בפרשת במדבר שלש פעמים נאמר והור הקרב יומת (א' נ"א. ג' י' ול"ח) ע"ש, ופרשת במדבר מוקדמת בזמן ממעשה קרח שהיה אחר שילוח מרגלים שנשתלחו בחודש סיון (תענית כ"ט א'), ומפקד בני ישראל היה בראש חדש אייר כמבואר בתורה (במדבר א' א') עכ"ל.

והנה הקשה אדם הקשה כברזל קושיה קשה כברזל, וקושייתו צריכה נגר ובר נגר דלפירקנה, שאכן שנינו בסדר עולם (פרק ח'): "אחר מרגלים היתה מחלוקתו של קרח ובליעתו", ועיין תוספות בבא בתרא (קי"ט א') ע"ש.

ובס"ד נתתי לבי לעיין בדבר ולראות אם נוכל לתרץ תמיהה חמורה זו ולהעמיד דברות רבותינו ראשונים כמלאכים נ"ע כחובה המוטלת עלינו, ונודע מפי סופרים וספרים וכדכתב הגאון רבי ישמעאל כהן גדול ז"ל בספרו היקר שו"ת זרע אמת ח"ג (סימן ס"ה דע"ג ע"ד): "**חל עלינו**

חיוב ליישב דברי חכמים ז"ל דלא לימרו מילי בכדי, ורבינו הגאון חח"ס ז"ל בספרו שדי חמד (מערכת ו' כלל ל"א סד"ה וכבר) כתב: "ואף שהוא דוחק לפרש כן בכוונתו, מכל מקום כך היא חובתנו למשכוני נפשין משום יתובי דעתא ולא תקשי לן במילתייהו דרבוותא אשר כוליה תלמודא כמאן דמונח בכיסייהו דמי". ושם (מערכת ח' כלל ט"ז ד"ה ולי) כתב: "וכך יפה לנו לדחוק בדבריו, ולא נעשה כטועה חלילה", ועיין שו"ת חתם סופר או"ח (סימן ק"ט), ובכל המצויין בזה בס"ד בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן נ"ב), ובחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן ל"ח) ובשאר חיבורי.

ומריש אמינא דיש ליישב דברי הרשב"ם ז"ל עם דברות רבינו החזקוני ז"ל במדבר שם שכה כתב: "הן גוענו אבדנו, יש מהם שמתו מיתת עצמם, ויש מהם שנאבדו מן הדין, די לנו בכך, ולא עוד אלא שכולנו אבדנו, כיצד כל הקרב אל משכן ה' ימות, וכסבורים שעדיין לא נאמר והזר הקרב יומת רק **בבעלי מומין**" עכ"ל.

ומבואר דאין הכי נמי, ישראל כבר שמעו מקרא זה דהזר הקרב יומת בזמן מפקד בני ישראל שהיה בחודש אייר בשנה השניה לצאתם ממצרים היא שנת ב' אלפים תמ"ט, מכל מקום סברו שרק **בעלי מומין** הוזהרו בכך שלא יקברו למשכן ה', ובה אפי' שפיר דברות רבינו הרשב"ם ז"ל כמו שיראה המעיין.

מיהו תירוץ זה דחוק בעיני, חדא דעצם דברי רבינו החזקוני ז"ל בענייני יש לי להבין, דמדוע ולמה היו בני ישראל סבורים דאזהרת הזר הקרב יומת נאמרה דוקא בבעלי מומין, ומה הביא אותם לסבור סברה זו אחר דרחמנא אמר בסתם "והזר הקרב יומת" ואם כן הכל וכולם במשמע, ומי גילה להם רז זה דרק בבעלי מומין נאמרה אזהרה זו, וצ"ב.

ותו המעיין בדברי הרשב"ם ז"ל דלעיל יראה דקשה מאוד לפרנס ולכוין דברי הרב החזקוני ז"ל בדבריו ז"ל, עיין.

ובס"ד הנראה לי היותר נכון ליישב דברי הרשב"ם ז"ל הוא כשנאמר שסבר הרשב"ם ז"ל שמעשה קרח היה לפני מעשה מרגלים, וכמו שמצינו שיטות הסוברות כן, וכך דעת רש"י דברים (א' א'), וכך סובר הראב"ע ז"ל במדבר (ט"ז א') דמעשה קרח היה מיד אחר מעשה העגל בהיותם במדבר סיני, והרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם תנא ופליג ע"ש.

ואכן כזאת גם מצינו בדברות **חז"ל** דעות הסוברות כך שמעשה קרח קדם למעשה מרגלים, עיין בדברי הגאון רבינו רבי אליה מזרחי ז"ל בראשית (א' א'), ועוד לו במדבר (י"ג א') ושפתי חכמים שם (אות א'), ועוד לו שם (ט"ז ד') ושפתי חכמים שם (אות פ'), ועוד לו דברים (א' א') ושפתי חכמים שם (אות ז'), עיין שם בכל דברי הרא"ם ז"ל. [ועיין בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל במדבר (ל"ג כ"ב) ושם בפירוש בעל הרוקח ובעל הטורים ודוק].

ועזרני השי"ת ומצאתי במדרש אגדה במדבר (פ"ז סכ"ח): "האם תמנו לגוע. אחר שאמר הקב"ה והזר הקרב יומת (במדבר א' נ"א), אם אנחנו קריבים אל משכן ה' נמות האם לא תעשה עמנו תקנה: תמנו לגוע. מכאן אתה למד שמחלוקת קרח היתה קודם שנתמנו לעשות דגלים, וקודם שנתמנו הלויים לעשות את המשכן ולשמרו, שאם היה אחר מכאן, למה היו ישראל הכל

מתרעמים על הדבר הזה שיתן הקב"ה שומרים למשכן, והלא כבר נאמר בלקיחת הלויים נתונים נתונים המה לי מאת בני ישראל וגו' (במדבר ג' ט'), ואמר עבודת מתנה אתן (במדבר י"ח ז') "עכ"ל.

הרי לנו מפורש שמעשה קרח היה לפני מנין ומפקד בני ישראל, ולפי זה בודאי לא ידעו מאזהרה זו שהזר הקרב יומת, ובזה יעלו דברי הרשב"ם ז"ל יפה יפה ואין נפתל ועיקש בדבריו כמנהגו הטוב, ואדרבה תימה שהגאון האדר"ת ז"ל כל כך פשוט היה אצלו שמעשה קרח היה אחר מעשה מרגלים, ומכח זה תמה מאוד על דברי הרשב"ם ז"ל כנ"ל, ולרגע קט לא זכר דברי רש"י והראב"ע והרא"ם משם חז"ל דמעשה קרח היה לפני מעשה מרגלים ודוק.

ואין לך לתפוש על הדברים האמורים לעיל והרי רשב"ם ז"ל עצמו בפירושו לתלמוד בבא בתרא (ק"ט א') הביא דברי סדר עולם שמעשה קרח היה אחרי מעשה מרגלים, ועיין תוספות שם, ואיך אנחנו מפרשים דברי הרשב"ם בפירושו לתורה שמעשה קרח היה לפני מעשה מרגלים - דהא לא קשיא מידי כמובן למעיין היודע, ופירוש הרשב"ם ז"ל לתורה שהוא על דרך פשט המקראות אינו חייב להיות עולה בקנה אחד עם פירוש רשב"ם לתלמוד שהוא על פי דרש חז"ל וז"ב, ואין להאריך. [ועיין לקמיה מה שהבאנו גבי דרכו של רש"י ז"ל בזה וצרף לכאן].

וראיתי עכשיו בספר היקר דבר משה על מסכת בבא בתרא שם (אות כ' דף תרע"א), ובספר היקר יגל לבנו (דף צ"ח אות קכ"ו ודף ק"ט אות קל"ח) שהאריכו בטוב טעם בבירור ענין זה מתי היה מעשה קרח עיין שם וצרף לכאן.

* * *

דברים (א' א'): "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב".

ופירש רש"י ז"ל: "במדבר, לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו': בערבה, בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף, על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים, וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף: בין פארן ובין תפל ולבן, אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן ואמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרות, במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם נדברתם במקום: ודי זהב, הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל". ועיין בביאור רבינו בחיי ז"ל שם זובספרו כד הקמח (ערך אבל) עיין שם.

והנה דקדקתי בלשון רש"י ז"ל דקדוק נכון, וגדול הוא אצלי, שרק כשביאר רש"י "חצרות" כתב שני פירושים, מחלוקתו של קרח או מעשה מרים, ואילו כשרש"י ז"ל ביאר שם שאר המקומות האמורים במקרא שם במדבר בערבה וכו', בהם פירש רק פירוש אחד, עם שרז"ל גם בהם אמרו כמה פירושים עיין שם בתרגום אונקלוס, ובספרי, ואבות דרבי נתן (פל"ד ה"א) ומדרש דברים רבה מכתב יד שם.

ואמרתי בס"ד דעם דברינו האמורים יובן היטב, דרש"י ז"ל נקט אליבא דשתי דעות רז"ל הן לאומרים דקרח היה לפני מעשה מרגלים, והן לאומרים דקרח היה אחר מעשה מרגלים ודוק היטב.

וזו לשון הפירוש המיוחס לרבינו עובדיה מברטנורא ז"ל בספר עמר נקא על פירוש רש"י שם: "וחצרות, במחלוקתו של קרח. וקשה דהא לעיל בפרשת קרח (במדבר ט"ז ד') פירש רש"י שכבר זה בידם סרחון רביעי ואם איתמר דבחצרות מחלוקתו של קרח, הנה היה קודם מעשה המרגלים, ויש לומר שמי ששנה את זה לא שנה את זה, וכדכתיבנא לעיל בפרשת קרח" עכ"ל, ועיין שם בדברי הרא"ם וגור אריה, ושפתי חכמים, ושאר דברות רבותינו המפרשים ז"ל שם.

ודע דמה שכתב רבינו עובדיה מברטנורא ז"ל להסביר דברי רש"י ז"ל "דמי ששנה את זה לא שנה את זה", ורצונו לומר דרש"י ז"ל בפירושו לתורה במקום אחד פירש לפי שיטה אחת בדברי רז"ל, ובמקום אחר פירש אליבא דמאן דאמר אחר, אף שהם חלוקים אהדדי, ועיין עוד בדברי הפירוש המיוחס לרבינו עובדיה מברטנורא ז"ל שמות (ט"ו ט' עה"פ אריק חרבי) עיין שם.

ואכן כן הוא שרש"י ז"ל פעמים הרבה יש שהוא מפרש מקרא אחד כשיטת תנא או אמורא אחד, ובמקום אחר מפרש המקרא כבר פלוגתיה ודלא כמו שפירש במקום הראשון, וזה ידוע ומפורסם, ועיין בזה לגדול מפרשי רש"י ז"ל רבינו הרא"ם ז"ל בביאורו לפירוש רש"י בראשית (א' א' ד"ה שאם), ושם שמות (כ"ג י"ט ד"ה ובג'), וויקרא (ז' ט"ו), ודברים (ו' ה') ועוד.

ובבר מצאתי שכתב כן חד מתקפי קמאי מרבותינו בעלי התוספות מר ניהו הריב"א ז"ל בביאורו על התורה ויקרא פרשת צו (ז' ט"ו, על הפסוק ובשר זבח שלמי דף ה' סע"ד): "רש"י פירש הכא (פרשת צו) והתם (פרשת ראה) אליבא דתנאי, דבפרשת צו פירש אליבא דבן תימא, ולהלן בפרשת ראה פירש אליבא דרבנן דפליגי עליה" ודוק היטב.

והגאון המובהק בעל באר שבע ז"ל בספרו צידה לדרך על התורה (פרשת בלק עה"פ ושני נערי עמו דקפ"ז ע"א) כתב: "וידוע מנהגו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה שרגיל לפרש במקום אחד אחרי אגדה אחת, ובמקום אחר אחר אגדה אחרת" עכ"ל.

וזו לשון הגאון רבי דוד פארדו ז"ל ממובהקי מפרשי רש"י על התורה, בספרו משכיל לדוד (פרשת כי תשא דפ"ב רע"ד): "ושמא כך מצא רש"י בשני מדרשים וכתבן, אף על גב דמי ששנה זה לא שנה זה, כך דרכו בכמה מקומות וכו', וכן בכמה דברים אורחיה בהכי וכמו שכתב הרא"ם ז"ל בכמה מקומות". [ודברי הרא"ם ז"ל ציינתי לעיל].

ובן כתבו עוד הגאון רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל בהגהות מצפה איתן עירובין (ל"ח ב'), והגאון רבי יעקב שור ז"ל בהגהות עיתים לבניה שעל ספר העיתים (דף ר"ח אות קע"ב), ובספרו משנת יעקב (דף ד'), ובספר יד אליהו נדרים (ל"א ב') כתב: "דרכו של רש"י ז"ל בפירושו לתורה לפרש בפסוק אחד פירושים שונים לכל מקום לפי הנראה לו כידוע" ע"ש, ועכשיו עיין בארוכה בחיבורי תורת יעקב (סימן ט') ושם בקונטרס אחרון (ס"ס י"ב דף תתק"ז), ועוד עיין בזה בחיבורי וזאת ליהודה ח"א (דף קכ"ו), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י"ז דף נ"ד), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן י"ז),

וגדולה מזו מצינו לרש"י ז"ל שכולל וכותב **בדבור אחד** שתי דעות חז"ל החלוקות זו על זו כידוע, וכה כתב הגאון מהר"י קולון הוא מהר"ק ז"ל בביאורו לרש"י על התורה (דברים א' ו'): "מחלוקת היא בספרי, ורש"י עשה משני הדעות פירוש אחד" ע"ש, וכן כתב רבינו הלבוש ז"ל בלבוש האורה בראשית (ט"ז ה') ע"ש. [ובזה אתי שפיר תמיהת הרמב"ן ז"ל על רש"י ז"ל בראשית (י"ט כ"ד), ועיין בגור אריה שם ודוק].

במדבר (י"ח ו'): "ואני הנה לקחתי את אחיכם הלויים, מתוך בני ישראל לכם מתנה נתנים לה', לעבד את עבדת אהל מועד".

ופירש רש"י ז"ל: "ואני הנה נתתי לך, בשמחה, לשון שמחה הוא זה, כמו בשמות (ד' י"ד) הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו".

ומקור הדברים בספרי שם: "ואני ברצון, הנני בשמחה, דברי רבי ישמעאל. אמרו לו תלמידיו, רבינו לפי שהוא אומר ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ, שומע אני שיש שיש שמחה לפני המקום, אמר להם יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסיו מן העולם וכן הוא אומר בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים ונה וכו' רבי נתן אומר, ואני, מוסיף על עבודתם. הנה בשמחה, וכן הוא אומר הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבך".

ובן בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגם: "ומליל ה' עם אהרן ואנא **בחדוא** יהבית לך ית מטרת אפרשותי חלתא ובכוריא וכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתינון לרבו ולבנך לקיים עלם", והוא מדרשת הספרי כנ"ל.

ומבואר בספרי דאליבא דרבי ישמעאל תיבת "הנני" היא בשמחה, ואליבא דרבי נתן תיבת "הנה" היא בשמחה כנ"ל, ורש"י העתיק דעת רבי נתן.

ובענייני איני מבין היטב דרשתם ז"ל, דלעולם יש לומר דלשון "הנה" אינה לשון שמחה, ושאיני אהרן שכתוב בו הנה הוא יוצא לקראתך וראך "ישמח בלבו", ולאו מ"הנה" נדרש, אלא מהמפורש בו וראך **ושמח** בלבו, ואיך יש ללמוד ממקרא זה לשאר מקראות שכתוב בהן רק הנה, ועייין.

ומה שכתב הרא"ם ז"ל והובא בשפתי חכמים שם: "ואם תאמר והא כתיב בבראשית (ו' י"ז) ואני הנני מביא את המבול מים וגו'. כבר תירצו בספרי אין שמחה לפני המקום אלא כשיאבדו מבעיסיו מן העולם", ולכאורה אינו מובן דרש"י מדבר על לשון "הנה", כסברת רבי נתן, והוא ז"ל שואל מהפסוק שכתוב בו "והנני", והיא סברת רבי ישמעאל, ועיין היטב בספרי ובספר משכיל לדוד שם. [ודע שבספרי הנדפס על פי כתבי יד הנוסח שונה וגם רבי ישמעאל דורש כן מתיבת הנה ע"ש].

וראיתי בספר הכתב והקבלה בראשית (ט"ו ג' וט"ז ב' וט"ל ח') שהאריך שהלימוד הוא מתיבת
"הן", שהוא משמעות שמחה והתרצות, ולא שנא הנה או הנני עש"ב, ועוד לו שם
במדבר (כ"ג ט'), ובזה יש ליישב הדברים, דוק ועיין.

מערכות

גרים - "יראי שמים"

תשנ"ט.

ירושלמי מגילה (פ"א הי"א דט"ו ע"א):
 "אנטונינוס שאל לרבי, מהו לבנות
 מזבח, אמר לו בנהו וגנוז אבניו. מהו לעשות
 לו קטורת, אמר לו חסר בה אחת מסממניה,
 וכו', אית מילין דאמרין דאתגייר אנטונינוס,
 אית מילין אמרין דלא איתגייר אנטונינוס, ראו
 אותו יוצא במנעל פחות ביום הכיפורים, מה
 את שמע מינה שכן אפילו יראי שמים יוצאין
 בכך".

ופירש הפני משה: "אית מילין אמרין, יש
 מהאומרים שנתגייר אנטונינוס, ויש
 אומרים שלא נתגייר, ומביאין ראיה על שראו
 אותו יוצא במנעל נפחת ביום הכיפורים וזה
 אסור, שמע מינה שלא נתגייר, ודחי לה דמה
 את שומע מינה שכן אפילו יראי שמים יוצאים
 בכך ביום הכיפורים לפעמים אם אי אפשר
 בענין אחר, כמו במקום המטונף וכיוצא".

ובזאת כתב גם בקרבן העדה שם: "יצא בביום
 הכפורים במנעל פחות, שנפחת למטה
 אם כן לא חש איסורא ושמע מינה שלא
 נתגייר. מה את שמע מינה מכאן אין להוכיח
 שלא נתגייר, דכיון שנפחת מלמטה, אפילו ירא
 שמים מותר לצאת בו ביום הכיפורים" ע"ש.

ויש נפקא מינה בין פירושיהם, דלפני משה
 מותר מנעל פחות רק כשאי אפשר בענין
 אחר, ולקרבן העדה ככהאי גוונא שפיר דמי
 בכל ענין, ועיין שם בהגהות טל תורה (דכ"א
 רע"ד) ובספר עלי תמר שם.

והנה רבותינו מפרשי הירושלמי ז"ל הבינו
 המושג "ירא שמים" כמקובל בעלמא,

דהיינו החרד לשמור ולעשות המדקדק והנזהר
 במצוות, עיין שבת (ל"א רע"ב) ורש"י, ושם (ק"כ
 א'), ולכן פירשו שהראיה שהביאו שראו את
 אנטונינוס יוצא במנעל פחות, היא לומר שלא
 נתגייר, ודחה הדוחה דאי משום הא לא איריא,
 שאפילו יהודי ירא שמים מותר לו לצאת
 במנעל כזה וכנזכר בדבריהם.

אבל בענייני נראה לי בס"ד לפרש דברי
 הירושלמי באופן אחר, אלא שצריכים
 אנחנו להקדים דהמושג "ירא שמים" הנמצא
 במדרשי ארץ ישראל אינו כהבנה הרגילה, אלא
 הוא בא לציין כת אומות העולם "שהיו גרים
 למחצה, שעזבו את עבודת האלילים ונתקברו
 ליהדות, ואחזו במקצת מן המצוות, אבל לא
 נימולו ולא עברו ליהדות כגרי צדק", והם היו
 מכונים "יראי שמים", או "יראי ה'", עיין בזה
 בהגהות למכילתא מכתב יד הוצאת רחש"ה
 (פרשת משפטים דף ר"ב בהערות), ועיין במדרש
 ויקרא רבה ה' הנדפס מכתב יד (פ"ג ס"ב דף ס'
 בהערות) ואכמ"ל. [ועיין רש"י נדה (כ' ב' ד"ה
 איפרא) דוק היטב והבין].

ובזה יאירו מקומות הרבה בדברות רז"ל,
 ולדוגמא עיין במדרש ויקרא רבה (פ"ג
 ס"ב): "יראי ה' הללוהו, כל זרע יעקב כבודוהו,
 יראי ה' אמר רבי יהושע בן לוי אלו יראי
 שמים, רבי שמואל בר נחמן אמר אלו גרי
 צדק".

והיינו שנחלקו רז"ל על מי קאי התואר "יראי
 ה'", אם על אותם גרים למחצה כסברת
 רבי יהושע בן לוי, או על גרים ממש כסברת

רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרוקופאות וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם מן אותם שינקו מן חלב של שרה הוי אם הבנים שמחה זו שרה".

17 ונתן דעתך שעם דברינו האמורים לעיל יובנו היטב דברות רז"ל עיין והבן. ועוד עיין בזה בדברי רש"י ז"ל בפירושו לתהלים (ס"ו ט"ז) וד"מ שם, ורש"י שם (קט"ו י"א) ומצודות וד"מ שם, רש"י שם (קל"ה כ') וד"מ שם, ורש"י שם (כ"ב כ"א) ואכמ"ל.

והשתא דאתנין להכי דהמושג "ירא שמים" היינו כת הגרים למחצה וכנ"ל, הדרינן לדברי הירושלמי דלעיל: "אית מילין דאמרין דאתגייר אנטונינוס, אית מילין אמרין דלא איתגייר אנטונינוס, ראו אותו יוצא במנעל פחות ביום הכיפורים, מה את שמע מינה שכן אפילו יראי שמים יוצאין בכך".

והכי פירושו דאית אמרין דנתגייר אנטונינוס, והא ראיא שראו אותו ביום הכפורים שיצא במנעל פחות דרך ככהאי גוונא דהוא פחות שרי, עיין בעלי תמר שם, ושמע מינה דנזהר אנטונינוס בהלכות כישראל, והיינו שהיה גר צדק, והשיב הדוחה דמכאן אינה ראיא שאכן נתגייר אנטונינוס גירות שלימה והיה גר צדק ממש, שהרי אפילו "ירא שמים", דהיינו הגרים למחצה היו זהירים במצות יום הכיפורים בהא, ואם כן אפשר דהיה אנטונינוס רק "ירא שמים" ולא גר ממש, ודוק זה הנלע"ד בס"ד.

עם דברינו האמורים לעיל בס"ד, יובנו ויאירו היטב דברות רז"ל במדרש דברים רבה (פ"ב ס"ד): "ושבת עד ה' אלהיך, אין לך דבר גדול מן התשובה, מעשה שהיו רבותינו ברומי רבי אליעזר ורבי יהושע ורבן גמליאל וגזרו סנקליטין של מלך לומר מכאן ועד שלושים יום לא יהיה בכל העולם יהודי, והיה סנקליטו

רבי שמואל בר נחמן, ועיין בהערות הנ"ל לשם ודוק.

ובמדרש במדבר רבה (פ"ח ס"ב): "נאמר שמירה בישראל שנאמר ה' שומרך וגו', ונאמר שמירה בגרים ה' שומר את גרים, וכן את מוצא בארבע כתות העומדות לפני המקום שנאמר זה יאמר לה' אני וגו', זה יאמר לה' אני הרי כולו למקום לא נתערב בו חטא. וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי צדק. זה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה. ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים", [שו"ר והיא דרשת המכילתא דפרשת משפטים דלעיל, והמהדיר שם לא ציין לכאן].

מדרש דברים רבה החדש הנדפס מכתב יד (פרשת ואתחנן דף ס"ז): "שמע ישראל, זה שאמר הכתוב ישישו וישמחו בך כל מבקשיך, מהו כל מבקשיך אלו יראי שמים. דבר אחר כל מבקשיך אלו הגרים שבאים תחת כנפי השכינה, ויאמרו תמיד יגדל ה' אלו ישראל שהם תדירין ומייחדין שמו של הקב"ה בכל יום ואומרים שמע ישראל".

וגם כאן ככתות דלעיל, כל מבקשיך אלו יראי שמים דהיינו הגרים למחצה, ולשיטה החולקת מבקשי שמך הם גרי הצדק ממש, ויאמרו תמיד אלו בני ישראל, ועיין בהגהות למדרש שם.

ובפסיקתא רבתי (פמ"ג ס"ד): "היו אומות העולם מביאים את בניהם אצל שרה שתניק אותם, לקיים מה שנאמר הניקה בנים שרה, יש מהם שהיו מביאים את בניהם באמת שתניק אותם, ויש מהם שהיו מביאים את בניהם לבדוק, אלו ואלו לא הפסידו. אמר רבי לוי אלו שבאו באמת נתגיירו זהו שאמר הניקה בנים שרה, מהו הניקה בנים שנתבנו בישראל, ואילו שבאו לבדוק אותה, אמרו

וקראו עליו רבותינו המקרא הזה נדיבי עמים
נאספו עם אלהי אברהם כי לאלהים מגני ארץ
מאד נעלה, מהו מגני ארץ אמר הקב"ה
לאברהם נעשיתי מגן עוז, מנין שנאמר אנכי
מגן לך לזה אני נעשה מגינים הרבה כיצד אמר
הקב"ה לאברהם ואעשך לגוי גדול ואברכך
ואגדלה שמך ואחר כך מל וזה לא הבטחתי
אותו מהו מאד נעלה זה נתעלה מאד
מאברהם", ודוק היטב.

וביאור מה שאמרה לו אשתו "אין לך טבעת,
מוץ אותה ומות", היינו שלאותו שר
היה בטבעתו רעל, ולכן אמרה לו שימוץ
אותה וימות ועל ידי זה תתבטל הגזירה,
וכאומרם במסכת תענית (כ"ט א') שאם מת
אחד מהשרים הגזירה בטלה ועיין רש"י מגילה
(ט"ז ב') ודוק. [וראיתי עכשיו שכן פירשו
הרד"ל והרש"ש שם].

של מלך **ירא שמים**, ובא אצל רבן גמליאל
וגילה לו את הדבר, והיו רבותינו מצטערים
הרבה, אמר להם אותו ירא שמים אל תצטערו
מכאן ועד שלשים יום אלהיהן של יהודים
עומד להם. בסוף כ"ה ימים גילה לאשתו את
הדבר, אמרה לו והרי שלמו עשרים וחמשה
ימים, אמר לה עוד חמשה ימים, והיתה אשתו
צדקת ממנו אמרה לו אין לך טבעת מוץ אותה
ומות, וסנקליטין נטל עליך שלושים ימים
אחרים והגזירה עוברת. שמע לה ומץ את
טבעתו ומת, שמעו רבותינו ועלו אצל אשתו
להראות לה פנים, אמרו רבותינו חבל לספינה
שהלכה לה, ולא נתנה המכס [כלומר הצדיק
הזה מת ערל בלא מילה], אמרה להן אשתו
יודעת אני מה אתם אומרים, חייכם לא עברה
הספינה עד שנתנה מכס שלה, מיד נכנסה לתוך
הקיטון והוציאה להן קופסא שהיתה המילה
בתוכה וסמרטוטים מלאים דם נתונים עליה,

חידושי סוגיות

(יבמות ק"ג ב')

בענין סנדל מבלי הדיינים

[מנוחת שלום ח"א סי' ז]

וכן מתבאר היטב בדברי התוספות סנהדרין (ב' סע"ב) ועוד מקומות וכמצויין במסורת הש"ס שם, ואם כן תינח שבכלי הדיינים אכן נמצאים **מקל, רצועה ושופר**, שהם כלי ענישה ואיום, אבל **סנדל לחליצה** כלל וכלל אינו מבלי הדיינים שמשתמשים בו לאיום ועונש, וצ"ב.

ואולי גם "סנדלא" אינו כפי ההבנה הרגילה מנעל לרגל, אלא גם הוא היה כלי ענישה, ואסמכתא לדבר ממה ששנינו במשנה מקואות (פ"מ מ"ג) **חבט של סנדל**, ושומעים כאן לשון וענין חבטה, ומתאים הדבר ל**רב הונא** דהוה עניש כההיא דסנהדרין (ג"ח ב') דרב הונא קץ ידא, ועיין בה וכל הענין עדיין צ"ע. (ואולי סנדל הוא כלי המשמש כאזיקים המושמים על רגלי הנדון ועיין פירוש ר"ש בן היתום ז"ל למועד קטן (כ"ה א') עש"ה).

אחר כותבי האמור לעיל זכיתי בס"ד ובא לידי בשנת שנ"ת ספר יקר הוא ספר משנת יעקב מהגאון המובהק רבי יעקב שור ז"ל, וראיתי לו שם (בחלק נר ערוך ערך סנדל דף שפ"ט) שהביא דברי מר אביו הגאון רבי אלישע שור ז"ל וכה כתב: "שמעתי מאבא מארי הגאון שליט"א לפרש מאי דאמרין בסנהדרין (ד' ב'): "רב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי, אפיקו לי מאני חנותאי, מקל, ורצועה, ושופרא, וסנדלא. ופירש רש"י סנדל לחליצה". ופירושו דחוק כי אין החליצה דבר הנוהג שיצטרך בכל יום להכין עמו סנדל לחליצה, ובפרט לאקדומי

סנהדרין (ד' ב'): "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, [אשאר תשים] אשר תלמדם מיבעי ליה, אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינים. רב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי, אפיקו לי מאני חנותאי, מקל, ורצועה, ושופרא, וסנדלא. ואצוה את שופטיכם בעת ההיא אמר רבי יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז".

ופירש רש"י ז"ל: "כלי הדיינים, דשייכא בהו שימה, דבר המטלטל: רצועה, למלקות: מקל, למכת מרדות עד שיחזור בו: שופר, לשמטא ונידוי: סנדל, לחליצה: ואצוה, כל צואה לשון זירוז הוא דתניא כל מקום שנאמר צו אינו אלא לשון זירוז, ועל מה זירו על המקל ועל הרצועה, שיהו מטילין אימה על הציבור לשם שמים".

ובלומדי הדברים נתעוררתי בס"ד חדא דמה פירוש מאני "חנותאי" מה פירוש תיבה זו, ואם נפרש כהבנה הרגילה דהיינו חנות, מה שייך כאן חנות, וטפי היה לו לרב הונא לומר מאני דתשמישי, ועיין בספר דקדוקי סופרים, ובספר מרגליות הים כאן ומה שהביא משם הגאון הנצי"ב ז"ל בביאורו לשאלות, וצע"ע.

ותו יש להבין דמכל דברי התלמוד כאן מתבאר ד"כלי הדיינים" ענינם כלים שבהם הדיינים משתמשים לענוש ולהטיל "אימה על הציבור לשם שמים" כלשון רש"י,

הדין, ולא נעשה לתכלית סנדל להליכה, והפירוש נכון וברור מאוד" ע"כ.

הנה לפי דרכו ז"ל יש להוסיף שהרי המימרא שאין חולצין בסנדל של זקן אמרה האמורא **רבא כנ"ל**, ובו עצמו באמורא **רבא** ראינו שטפח בסנדליה בהיא דבבא קמא (ל"ב ב') ודוק.

הרי שגם הוא ז"ל הרגיש בדוחק שבפירוש שהסנדל היה עבור חליצה, אלא שלא בא מטעמא דידי שילמדו עליו רעיו מקל רצועה ושופר שכולם כלי ענישה וכנ"ל, וגם הוא ז"ל יצא לפרש שהסנדל היה כלי ענישה וכמו שכתבנו, אלא שפירש באופן אחר שהוא היה כלי העשוי מעור בצורת סנדל שבו היו משתיקים לבעלי דינים וכמו שכתב.

אלא שעל פירושו זה יש לי לעמוד ולעורר, חדא מדוע עשו כלי זה **מעור** דוקא, שהרי לפי פירושו היינו סנדל של זקן שעשאו לכבודו ואין חולצים בו, וטפי מהני לעשותו **מעץ**, ותו מדוע עשאוהו בצורת "סנדל" דוקא ובעי טעמא.

ותו מה שרצה לפרש דהיינו מה שאמרו בתלמוד טפח ליה בסנדלא, הוא תמוה בעיני שבכל שלשת המקומות בתלמוד שנזכר "טפח ליה בסנדלא", אינו מדובר בהיותם **בבית דין**, אלא מדובר ביושבם **בבית המדרש** שאז טפח ליה בסנדליה, כהיא דבבא קמא הנ"ל, צא ועיין, ואטו בכל ביאתם לישיבה לבית המדרש לקחו עמם כלי זה העשוי בצורת סנדל אתמהא, ותו יש לדעת שאם מטרת הסנדל היתה להכות ולהשתיק כדבריו, האם לא סגי **במקל** של הבית דין שהיה להם וצריכים היו בנוסף למקל עוד כלי מיוחד, ועיין. וכל העניין עדיין צריך ביאור.

פורענותא. [א"ה עיין בחיבורי כרם יעקב (סימן ט' אות ה') שכתבתי דמיתה בלא בנים (רח"ל) היא מילתא דלא שכיחא ודוק היטב].

אמנם נכון לפרש כי מכלי הדיינים היה כלי העשוי בדמות סנדל שהיה מיוחד להכות בשלחן להשתיק צעקות בעלי הדין הנאספים, ולפעמים להכות בו לבעל הדין המסרב או מעיז פנים.

ומזה תמצא בתלמוד בכמה מקומות **טפח ליה בסנדליה**, עיין מועד קטן (כ"ה א') ובבא קמא (ל"ב ב') ובבא בתרא (כ"ב א'), ורש"י שם פירש הכהו על סנדליה במקל. ופירושו דחוק מאד, דמה ענין זה הכאה במקל על הסנדל, ועוד הוה ליה למימר טפח ליה **אסנדליה** ולא בסנדליה בא' ולא בב'.

אבל הכוונה כמו שכתבנו שטפח לו בכלי הזה העשוי בדמות סנדל שהיה מכלי הדיינים להשתיק ולהכות בו.

ועל פי זה יובן אל נכון מה שאמרו ביבמות (ק"ג ב') "אמר רבא הלכתא סנדל של זקן העשוי לכבודו לא תחלוץ, ואם חלצה חליצתה פסולה. אמר ליה רבינא לרב אשי מאי שנא זקן העשוי לכבודו דלאו להילוכא עביד, דבי דינא נמי לאו להילוכא עביד. אמר ליה אילו מסגי ביה שלוחא דבי דינא מי קפיד עליה דיינא", ופירש רש"י: "ושל זקן העשוי לכבודו, לתכריכי מיתה הואיל ולא להילוכא עביד לאו נעל הוא: דבי דינא נמי, סנדל שהיה לבית דין ומיוחד לחליצה".

אבל הכוונה הנכונה על פי האמור, והיינו כי זקן הוא תואר "לחכם" המתמנה לרב ודיין (וכמו שביאירתי בחיבורי ועד לחכמים אות רבי אלעאי הזקן), והיינו דקאמר שאין חולצין בסנדל זה של זקן העשוי רק לכבודו להשתיק בעל